

argus

jaargang 14 nr 3 september 1989
kwartaaltijdschrift van de Stichting Kritisch Faunabeheer

NATUURPRODUKTIEBETALING DE JACHTRAAD EXOTEN DE JAGER ALS ZONDAAR

Jaarvergadering SKF

Zaterdag 21 oktober 1989. Corgadoor, Oude Gracht 86
Utrecht. Aanvang 13.30 uur.

Programma: gedachtenwisseling tussen donateurs en
bestuur over alleswat voor SKF nu, en in de toekomst, van
belang kan zijn. Na de thee-pauze verzorgd Fred Hess een
dia presentatie over jacht en natuurbeheer in ons land.

De Corgadoor bevindt zich op 10
min. loopafstand van Centraal
Station, en vlakbij nieuwe
parkeergarage bij het politieburo.

Inhoud Argus 89/3

W. Voortman; De functie van de jachtraad 3

Voor velen is de jachtraad een schimmig orgaan, dat de regering op gezette tijden gevraagd of ongevraagd met -soms merkwaardige- adviezen bestookt. Kersverse Argusredacteur Wim Voortman schept duidelijkheid.

R. Daalder; Strengere maatregelen nodig tegen het uitzetten van dieren 6

Exotische diersoorten kunnen in de Nederlandse natuur voor behoorlijke problemen zorgen. Volgens de natuurbeschermingsraad moet het uitzetten, maar ook het houden van sommige dieren aan veel strengere voorwaarden worden gebonden dan nu het geval is.

R. Musters; De natuur kan voor veel mensen iets leuks zijn 9

Een gesprek met ecologisch adviseur Harm van de Veen: over de symboolfunctie van dieren, natuurgerichte recreatie en een bescheidener opstelling van de mens.

F.A. Jansen, M. Kruk & W. ter Keurs; Natuurproductiebetaling 12

In plaats van het opleggen van allerlei beperkingen kan men boeren ook zelf laten bepalen hoe ze de natuur op hun bedrijven beheren. De resultaten kunnen dan worden beloond. De afdeling Milieubiologie van de Rijksuniversiteit Leiden werkte deze gedachte verder uit.

H.P. Gallagher; De jager als zondaar 16

Wie is er zonder zonden jegens dieren? Wie heeft het recht jagers van dierenmishandeling te beschuldigen?

Uit 't Hart 18

Halt politie!

Kort nieuws 18

Otters! Veldbiologen! Fretten eten lepelaars op! Verzuurde vogels! Vondel!

AVONTUUR IN DE NATUUR

ISSN 0166-5073

Argus is het kwartaaltijdschrift van de Stichting Kritisch Faunabeheer, postbus 76, 1243 ZH 's-Graveland. Argus is gratis voor donateurs, die minstens 25 gulden per jaar betalen.

Redactie

Remco Daalder, Lodi Nauta, Rob Musters, Henrik de Nie, Wim Ruitenbeek, Wim Voortman.

Vormgeving

Walter Lentjes

Vaste medewerkers

Ene Fimmen, Marieke Ohm.

Redactieadres

R.Daalder, Bestevaerstraat 11, 1056 HD Amsterdam. Telefoon 020-189241.

Fotoreactie

Pieter Elbers, Fons Bergersstraat 8, 5913 SJ Venlo.

Expeditie

Rita Stockmann

Druk

HPC, Arnhem.

Adreswijzigingen naar

Gerard van de Sande, Postbus 820, 5280 AV Boxtel.

Doelstelling

De Stichting Kritisch Faunabeheer is een landelijke organisatie. Het doel is een ethisch en wetenschappelijk verantwoord faunabeheer. De SKF tracht haar doel te bereiken door het verbeteren van wetten, het propageren van milieuvriendelijke beheersmaatregelen, het stimuleren van onderzoek en het kenbaar maken van onderzoeksresultaten aan beleidsinstanties en publiek.

Bestuur

R.Boeve-Bant, M.A.Brunst, F.Hess, W.L.Jansen, D.C.de Kempnaer, M.Kerres, W.Lentjes, H.Niesen, G.van de Sande, J.Webbink, R.Stockmann, I.van den Abeele, H.Pfeiffer.

Sekretariaat SKF

R.Boeve-Bant, postbus 76, 1243 ZH 's-Graveland. Telefoon 02945-1319/08373-16879.

Penningmeester

G.van de Sande, Postbus 820, 5280 AV Boxtel. Telefoon 04113-2716

Regiogroepen

Afdeling Limburg, postbus 27, 6114 ZG Susteren. Telefoon 04499-2848.

Knipselkrant

Zes keer per jaar verschijnt de SKF-knipselkrant, een bloemlezing van de in de Nederlandse pers verschenen artikelen over jacht en faunabeheer. Abonneren door overmaking van 15 gulden per jaar op rekening van penningmeester SKF te Boxtel, giro 3522188 onder vermelding 'knipselkrant'. Voor deze krant bestemde knipsels kunnen worden gestuurd naar: SKF knipselarchief, Schout Roffaertstraat 162, 6042 VZ Roermond.

DE FUNCTIE VAN DE JACHTRAAD

Voor velen mag de Jachtraad misschien een instituut zijn waarvan zij zich het bestaan nauwelijks bewust zijn, maar bij ministeriële besluiten op het gebied van de jacht speelt die raad vaak een belangrijke rol. Ik wil daarom proberen de functie en werkwijze van de Jachtraad wat te verduidelijken - uiteraard met enig commentaar.

Wim Voortman

Adviesfunctie

Bij de uitvoering van de jachtwetgeving wordt er van de overheid nogal wat deskundigheid verlangd. Daarom heeft de Jachtwet voorzien in een permanent adviesorgaan, de Jachtraad, die de minister *als deskundig en alzijdig samengesteld college van advies* (Memorie van Toelichting Jachtwet) kan bijstaan bij het voorbereiden van beslissingen op het gebied van de uitvoering van die wet. Bij de praktische vormgeving van deze

alzijdige samenstelling zijn echter wel enige kanttekeningen mogelijk, ik kom daar nog op terug. De instelling van de Jachtraad is geregeld in artikel 3 van de Jachtwet, waarvan het eerste lid eenvoudig stelt:

Er is een Jachtraad, welke tot taak heeft Onze Minister desgevraagd of eigener beweging van advies te dienen omtrent onderwerpen van algemene aard met betrekking tot de uitvoering dezer wet.

Sinds de inwerkingtreding van de huidige Jachtwet in 1955 bestaat de Jachtraad dus; zijn taak komt in feite neer op adviseren van de minister over de grote lijnen van de uitvoering van de Jachtwet.

Landbouwbelangen voorop

In de vroege jaren '50, toen de huidige Jachtwet werd voorbereid, werd de opzet daarvan verwoord als *een zo groot mogelijke bescherming van de landbouwbelangen enerzijds en van de natuurwaarden anderzijds*. Maar ook meenden de opstellers, dat als men een voldoende aantal jagers wilde vinden die bereid zouden zijn *hun dienende taak ten aanzien van de genoemde belangen op bevredigende wijze te vervullen* (MvT), de jacht dan ook aantrekkelijk geregeld moest zijn. Voor wat hoorde kennelijk wat; men was blijkbaar van mening dat de natuur alleen beschermd zou worden als er ook wat te halen viel. De intrinsieke waarde van de natuur werd wel belangrijk genoemd, maar speelde in feite nauwelijks een rol: onder de belangrijkste verschillen tussen het toenmalige wetsontwerp (de huidige Jachtwet dus) en de bestaande wet uit 1923 werd de bescherming van de wildsoorten wel genoemd, maar alleen *voor zover verenigbaar met de belangen van de landbouw* (MvT). De bescherming van de landbouwbelangen stond dus altijd voorop. In de nieuwe wet werd daarom ook vastgelegd, dat de landbouw in de Jachtraad ruim vertegenwoordigd zou zijn en dat de 15 leden van de raad benoemd zouden worden door *door Ons aan te wijzen representatieve organisaties op het gebied van de landbouw, de bosbouw, de natuurbescherming, de jacht en het eendenkooibedrijf* (art. 3, lid 4). Dit zijn nog altijd de uitgangspunten voor de samenstelling van de raad. De genoemde representatieve organisaties zijn aangewezen bij Koninklijk Besluit van 26 maart 1955 (Stcrt. 1955, nr. 67). Het zijn:

- namens de landbouw het Koninklijk Nederlands Landbouw-Comité, de Nederlandse Christelijke Boeren- en Tuindersbond en de Katholieke Boeren- en Tuindersbond (elk 2 leden);
- namens de bosbouw de Nederlandse Vereniging van Boseigenaren;
- namens de natuurbescherming 'Natuurmonumenten', 'Vogelbescherming' en de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming;
- namens de jacht de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging (KNJV; 2 eigen leden) en de Vereniging 'Het Reewild' (1 lid, samen met de KNJV te benoemen);
- namens de kooikers de Vereniging tot

JACHTRAAD

Bezoekadres: Prins Clauslaan 6, 's-Gravenhage
(nabij station Den Haag Centraal)

Secretariaat:
CORRESPONDENTIEADRES: POSTBUS 20401
2500 EK 'S-GRAVENHAGE
TELEGRAMADRES: LANDVIS
TELEFONNUMMER 32040
TELEFOONNUMMER 070-793271

behartiging van de belangen bij het Eendenkooi bedrijf.

Deze verdeling mag destijds wellicht verdedigbaar geweest zijn, naar de huidige maatschappelijke verhoudingen is zij natuurlijk volkomen scheef. Enerzijds is er een volledig lid voor een handjevol kooikers tegenover drie leden voor enkele tienduizenden geweerjagers (zou er al eens gedacht zijn aan een apart lid voor de ca. 100 valkeniers in ons land?), anderzijds hebben ca. 65000 landbouwers twee maal zo veel leden als de gezamenlijke natuurbeschermers (en zijn dat er niet aanzienlijk meer?). Nu mag zoiets tegenwoordig haast boze opzet doen vermoeden, historisch is het eenvoudig te verklaren: er bestond destijds nauwelijks een tegenstelling tussen jagers en natuurbeschermers. Men heeft daarom gestreefd naar een gelijk aantal leden voor de landbouw enerzijds en de jagers en natuurbeschermers anderzijds. Aanpassing van wetten aan veranderde opvattingen gaat nu eenmaal verschrikkelijk traag, terwijl de (economische) belangen van boeren traditioneel heel zwaar bevonden worden. En dat de doelen van de natuurbeschermers wellicht van belang zijn voor het voortbestaan van de gehele mensheid, is iets waar de machthebbers pas sinds kort oor voor schijnen te hebben. Overigens zeggen de getalsverhoudingen ook niet alles, omdat de raad door overleg naar consensus streeft en zijn standpunten niet door keiharde stemmingen laat bepalen. Maar gezien de samenstelling van de Jachtraad zal niemand van die kant adviezen voor radicale wijzigingen in het jachtbeleid hoeven te verwachten, alle goede redenen daarvoor ten spijt. De raad is zelf overigens van mening, dat hij door zijn brede samenstelling en zijn mogelijkheden om in specifieke gevallen derden te horen voldoende representatief is voor zijn taak. Ook de minister heeft aan de kamer geschreven dat de raad een belangrijke bijdrage levert aan het beleid.

Adviserende leden en commissies

De minister benoemt de voorzitter van de Jachtraad en heeft het recht aan de raad adviserende leden en een secretaris toe te voegen. Hij heeft van dit recht gebruik gemaakt door een secretaris te benoemen en ook een negental adviserende leden. Zij zijn o.a. werkzaam bij het Rijksinstituut voor Natuurbeheer, het Staatsbosbeheer, de Vereniging van Jachtopzichters, het Boschap en het Landbouwschap en zijn aangezocht op grond van hun persoonlijke deskundigheid. Verder kent de raad ad hoc commissies om bepaalde adviezen voor te bereiden. Voorbeelden daarvan zijn de Vossencommissie en de Commissie opening en sluiting van de jacht, die een manier probeert te vinden om de minister in staat te stellen bij streng winterweer slagvaardig op te treden. Moet toch niet zo moeilijk zijn, lijkt me.

De secretaris van de Jachtraad begeleidt ook de commissievergaderingen, zodat het onderlinge contact behouden blijft. In de commissies kunnen ook anderen dan leden van

Over het vangen van roofvogels voor de valkerij heerst onenigheid binnen de Jachtraad. Foto: Paul Lodewijkx

de raad zitting hebben. De bevindingen van de commissies komen ter sprake in de plenaire vergaderingen van de raad, die de laatste jaren zo'n zes à zeven keer per jaar hebben plaatsgevonden. In die vergaderingen wordt het ministerie vertegenwoordigd door het hoofd van de sector Faunabeheer en Soortenbescherming van de directie Natuur, Milieu en Faunabeheer (NMF). Gewoontegetrouw vaardigt het ministerie daarnaast ook nog een eigen jurist naar de vergaderingen af.

De leden zijn niet in dienst van de raad, zij ontvangen alleen een zeker bedrag aan vacatiegeld voor de bijgewoonde vergaderingen. Voor hen is het raadslidmaatschap tenslotte een onderdeel van hun betrekking bij de organisatie namens welke zij in de raad zitten. Het gegeven dat het lidmaatschap voor geen van de raadsleden een hoofdbetrekking is en wat met veel gevoel voor understatement de personele onderbezetting van de administratieve staf genoemd zou kunnen worden (zie onder) zijn de belangrijkste oorzaken dat de raad ook niet meer dan de genoemde zes à zeven keer per jaar kan vergaderen. In vroegere jaren lag dat aantal trouwens lager. De toename gedurende de laatste paar jaar komt onder meer door de veranderde maatschappelijke houding tegenover de jacht en doordat de Jachtraad steeds meer beziggehouden wordt door belangenbehartiging van bepaalde groepen. Tegengestelde belangen binnen de raad hebben al enkele malen tot verdeelde adviezen geleid, bij voorbeeld over het vangen van wilde roofvogels voor de valkerij. De natuurbeschermingsorganisaties waren daar uiteraard tegen, de andere leden vonden dat dat in beginsel mogelijk moest zijn. Ook over het uitzetten van fazantenverschilden de meningen.

Structurele onderbezetting

De secretaris heeft aan het werk voor de Jachtraad een volledige dagtaak en is toegevoegd aan de directie NMF van het ministe-

rie. Zij wordt weliswaar geacht leiding te geven aan een administratief apparaat dat het werk van de raad ondersteunt, maar dat is er helemaal niet. Ze bezet zelf de enige formatieplaats waarin het ministerie voor de Jachtraad voorzien heeft, en moet voor het administratieve werk dan ook een beroep doen op andere medewerkers van NMF. Een part-time vaste kracht is in de praktijk aan de raad toegevoegd. Voor het administratieve werk is dus meestal wel een oplossing te vinden, maar een dergelijke structurele personele onderbezetting bevordert de efficiëntie en de onafhankelijkheid van de raad als adviesorgaan natuurlijk niet. Door deze onderbezetting en de voortdurende personeelwisselingen - en in het verleden werden er nog wel eens uitzendkrachten ingezet - wordt ook de voorbereiding van de vergaderingen bemoeilijkt. De raad heeft de minister daarom al in 1986 gevraagd het secretariaat met ten minste drie formatieplaatsen uit te breiden (een adjunct-secretaris, een documentalist en een secretaresse), maar op dat verzoek is de minister nog niet ingegaan.

Gevraagd en ongevraagd advies

De wet verplicht de minister in bepaalde gevallen de Jachtraad om advies te vragen voordat hij regelingen vaststelt. De belangrijkste daarvan zijn regelingen op het gebied van jachthuurovereenkomsten, de opening en sluiting van de jacht (vandaar die slagvaardigheidscommissie) en de afmetingen van jachtvelden. Verder kan de minister de Jachtraad verzoeken hem over bepaalde concrete zaken te adviseren en ook kan de raad de minister eigener beweging advies geven. Een opvallend voorbeeld daarvan is het advies dat de raad in 1965 uitbracht en dat ervoor pleitte een jachtexamen in te voeren. In enkele andere Europese landen was dat toen al verplicht. Een van de overwegingen voor dat advies was, dat door de toegenomen welvaart het aantal potentiële jagers toegenomen was, en dat deze niet

meer alleen afkomstig waren uit kringen die van oudsher vertrouwd waren met de jacht en de omgang met wapens. Ambtelijke molens plegen langzaam te malen, maar het voorstel leidde in 1977 ten slotte tot de invoering van een extra artikel in de Jachtwet (art. 13a), dat het jachtexamen verplicht stelt.

Een ander ongevraagd advies bracht de raad in 1987 uit over ganzen en ganzenschade. Die schadeproblemen komen trouwens telkens terug in de adviezen van de raad, ook al doordat de Raad van State heeft bepaald, dat de gebruikelijke bestrijdingsmaatregelen in dit soort gevallen niet stroken met de EG-Vogelrichtlijn. Er zijn daarom wetswijzigingen nodig voordat bij voorbeeld de roek en diverse soorten ganzen weer bejaagd zouden kunnen worden om schade te beperken. Op grond van deze uitspraken heeft de natuurbescherming de Raad van State al diverse malen met succes verzocht om vernietiging van besluiten van de minister om vergunning te geven om de genoemde soorten wegens schade te bejagen. Het advies bepleit ganzenschade te voorkomen door het instellen van een netwerk van rust- en fourageergebieden (wat ook al in 1985 was voorgesteld) en om daarnaast de schadeproblemen regionaal aan te pakken. Ook zou steun van de EG gevraagd kunnen worden, gezien de grote aantallen ganzen die de hele winter in ons land verblijven.

De meeste adviezen geeft de Jachtraad echter op verzoek van de minister. Zo werd in 1985 het standpunt onderschreven om de jacht met de havik en de slechtvalk te handhaven, een standpunt dat de minister ook in het ontwerp voor een nieuwe Vogelwet al had ingenomen (en waarmee hij een advies van de Natuurbeschermingsraad naast zich neerlegde). Eveneens in 1985 werd geadviseerd de mogelijkheden tot het uitzetten van fazanten in daarvoor geschikte gebieden uit te breiden; de natuurbeschermingsleden in de raad verzetten zich tegen dit advies. Voor de das klonk een wat positieve vermelding. De raad was voorstander van pogingen om zijn verspreidingsgebied uit te breiden.

Wijziging Jachtwet

Dat de Jachtraad in 1986 advies werd gevraagd over een voorstel tot wijziging van de Jachtwet, ligt natuurlijk voor de hand. De raad verkoos daarbij een integrale aanpak van de natuurwetgeving boven incidentele wetswijzigingen. Ook had de raad bezwaar tegen de voorstellen om veel zaken met een algemene maatregel van bestuur (amvb) te regelen, omdat dat de democratische controle van die besluiten in de weg zou kunnen staan. Aan de praktische voordelen daarvan, bij voorbeeld snelle overheveling van niet langer bejaagde soorten naar de Vogel- of de Natuurbeschermingswet, is de raad kennelijk voorbijgegaan. Anderzijds zou zo iets ook de andere kant op kunnen werken, doordat nu beschermde soorten dan eenvoudig (en wellicht langdurig en overal) bejaagbaar verklaard kunnen worden.

In 1987 kwam de raad met een advies over kleine marterachtigen: nader onderzoek gedurende vijf jaar, waarin de schoontijd voor de wezel en de hermelijn in het veld (dus niet op eigen erf) verlengd zou moeten worden. De regeling voor de bunzing zou kunnen blijven zoals die was. Over de verlenging van de schoontijd was weer verschil van mening: de jacht- en landbouwleden wilden die verlengen tot 15 oktober, de natuurbescherming vond dat de jacht op de wezel en de hermelijn helemaal gesloten moest worden.

Verder adviseerde de raad in 1987 twee maal over ganzen: ten eerste kwam het eerder genoemde ongevraagde advies over ganzenschade uit, daarnaast adviseerde de raad op twee aanvragen. De minister kon berichten over wantoestanden bij de ganzenjacht niet langer negeren en stelde wijzigingen in de regelingen voor, die in de raad verschillend werden ontvangen. De landbouw benadrukte de mogelijkheden van schadebestrijding, de natuurbescherming vond de voorstellen niet doeltreffend genoeg en verwachtte moeilijkheden met de controle. De raad deed toen eenstemmig eigen voorstellen, onder meer om het aantal lokstallen te beperken. Terwijl deze adviesprocedure nog liep, vroeg de minister tot verwondering van de raad opnieuw advies over lokganzen. Dit leidde uiteindelijk tot een verbod daarop.

Langste tijd gehad?

Enkele jaren geleden heeft de projectgroep externe advisering (de commissie-Van der Ploeg) zich bezighouden met het doorlichten van ambtelijke adviesorganen, onder meer om de wenselijkheid daarvan na te gaan en om de kosten beter in de hand te kunnen houden. Wat werd omschreven als de toegenomen maatschappelijke belangstelling voor de jacht (zeg maar: het optreden van SKF en de reacties daarop) benadrukte volgens de projectgroep de wenselijkheid van een breed en gemengd adviesorgaan als de Jachtraad. Het kabinet heeft daarop in 1984 besloten dat de Jachtraad mag blijven bestaan. Toch zou het me niet verwonderen als de Jachtraad er over enkele jaren niet meer in deze vorm zou zijn. Het Ministerie van Landbouw en Visserij werkt namelijk sinds enige tijd (nota bene nadat een zo goed als gereed ontwerp voor een nieuwe Vogelwet in een la verdwenen was), 'met voortvarendheid' aan de Flora- en Faunawet, een wet die de huidige Jachtwet, de Vogelwet 1936, de soortenbeschermingsparagrafen uit de Natuurbeschermingswet en de Wet bedreigde uitheemse diersoorten (Wet BUD) moet gaan vervangen. Daar het niet gaat om een belastingverhoging of een andere maatregel die geld oplevert, mag die voortvarendheid gerust met een flinke korrel ambtelijk zout genomen worden. Het zal dan ook nog wel even duren voor de Flora- en Faunawet er is. Een consequentie van de invoering daarvan zou wel eens kunnen zijn, dat de Jachtraad als afzonderlijk instituut wordt opgeheven en dat zijn taken overgaan naar de Natuurbeschermingsraad: twee advies-

organen voor de uitvoering van dezelfde wet zouden tenslotte wel wat veel van het goede zijn. Zou de minister met zijn krappe personeelsbeleid daar soms al stilletjes aan bezig zijn? In elk geval heeft hij die consequentie wel aangekondigd voor de Adviescommissie Wet BUD: die zal te gelegener tijd opgaan in de Natuurbeschermingsraad, of daar ten minste een commissie van worden. Of we een dergelijke ontwikkeling onverdeeld moeten toejuichen, is een ander verhaal. Als de Jachtraad al een onderdeel zou worden van de Natuurbeschermingsraad, dan zal die laatste ongetwijfeld een toleranter houding tegenover de jacht gaan innemen dan nu. Misschien is de huidige situatie daarom wel beter: de minister moet nu zelf een keuze maken in geval van verdeelde adviezen van beide organen. Zijn houding tegenover de natuur wordt daarmee voor iedereen duidelijk.

Niemand kan in de toekomst kijken, maar het zou mij niets verwonderen als de Jachtraad in zijn huidige vorm zijn langste tijd gehad heeft. Helaas heb ik geleerd in de ambtelijke wereld nooit al te sterk op 'logische' ontwikkelingen te vertrouwen, en bij het Ministerie van Landbouw al helemaal niet. Maar als de dames en heren politici bij de komende kabinetsformatie nu eens echt iets voor de natuur willen doen, dan zouden ze op zijn minst alle natuur- en milieuzaken in één ministerie moeten onderbrengen, een ministerie dat zich dan in de eerste plaats met de daadwerkelijke bescherming van natuur en milieu zou moeten gaan bezighouden. Ook de huidige (en weer op sterkte gebrachte!) natuurbeschermingsafdelingen van het Ministerie van Landbouw zouden daarin dan ondergebracht moeten worden. Dat in dat geval het door Landbouw zo gevreesde getouwtrek over natuurbeschermingsmaatregelen weer zou beginnen, is waarschijnlijk alleen maar toe te juichen. Wie er nu steeds aan het kortste eind trekt, is helaas maar al te duidelijk. •

Literatuur

- Jachtwet en Nuttige Dierenwet 1914. Bewerkt door P.C.J. v.d. Ploeg- van Oort. 6e druk. Zwolle, 1988. (Ned. Staatswetten, ed. Scuurmans en Jordens, 15).
- Jaarverslagen Jachtraad 1985 t.m. 1988.

Advies Natuurbeschermingsraad:
**STRENGE
 MAATREGELLEN
 NODIG TEGEN HET
 UITZETTEN VAN
 DIEREN**

In ons land lopen tal van diersoorten rond, die hier eigenlijk helemaal niet horen. De halsband parkieten van het Vondelpark en de Roodwangschildpadden in Amsterdam-Noord bijvoorbeeld. Maar ook ons geliefde konijn hoort in dit rijtje thuis: net als de Fazant, de Snoekbaars, de Zwarte Zwaan en de Siberische Grondeekhoorn. Allemaal soorten, die niet op eigen houtje in Nederland zijn gekomen. Ze hadden daarbij de hulp van de mens nodig. De natuurbeschermingsraad bracht onlangs advies uit aan de minister over het beheer van deze vreemdelingen.

Foto: Mike Weston

Remco Daalder

Oude gewoonte

Het meenemen van dieren naar andere landen is niet iets van vandaag of gisteren. Al lang geleden zetten zeelieden geiten uit op onbewoonde eilanden, om op volgende reizen van eten verzekerd te zijn. Ondertussen vraten de geiten de eilandjes kaal, waardoor de bodemfauna, en zo het hele ecosysteem, een flinke opdonder kreeg. Het konijn, dat oorspronkelijk uit Zuid-Europa afkomstig is, werd in de Middeleeuwen op grote schaal uitgezet omdat het zo'n aardig dier was om op te jagen. Verder nam men

ook allerlei planten en dieren op reizen mee omdat men nu eenmaal zo aan ze gewend was. Australië en Nieuw-Zeeland zijn berucht om het grote aantal vreemde flora- en fauna-elementen dat er voorkomt. Naast bewust uitgezette dieren zijn er ook soorten, waar de mens helemaal niet zo gek op is, maar die gewoon meekomen: ratten bijvoorbeeld. En dan zijn er ook nog beesten, die brutaalweg ontsnappen uit gevangenschap: ganzen, zwanen, eenden, pelsdieren. Als een dier niet op eigen houtje ergens gekomen is, maar de mens als transportmiddel heeft ingeschakeld, wordt het aangeduid als exoot. De Natuurbeschermingsraad definieerde onlangs een exoot als volgt: Exoten zijn door toedoen van de mens

geïntroduceerde vertegenwoordigers van soorten of genetische vormen van soorten, die niet tot onze fauna behoren of daartoe in historische tijd niet behoord hebben en die op natuurlijke wijze ons land niet bereikt zouden hebben.

Problemen

De Natuurbeschermingsraad gaf die definitie in een ongevraagd advies aan de Minister van Landbouw en Visserij, die op het moment van dit schrijven nog steeds Braks heet. Het advies is bedoeld om ter harte te nemen bij het bewerken van het voorontwerp van de Flora- en Faunawet. De raad nam het initiatief tot dit advies omdat exoten voor behoorlijke problemen kunnen zorgen, en omdat enige internationale regelingen zoals de conventie van Bonn, die in 1982 van kracht werd en door Nederland werd ondertekend, op het nemen van maatregelen aandringen.

De problemen die exoten veroorzaken, hangen ermee samen dat ze in een ecosysteem terecht komen, waarin ze niet thuishoren. Vaak gaan ze ten gronde door klimatologische oorzaken of worden ze opgegeten door predatoren. Maar regelmatig is een exoot juist heel succesvol. Het ecosysteem waar hij in terecht komt, biedt hem dan ongekende mogelijkheden. Zijn natuurlijke predator kan bijvoorbeeld ontbreken, of er kan een overdaad aan voedsel zijn. Zo'n succesvolle exoot zoekt zich een plaats op z'n nieuwe wereld. Dat kan tot gevolg hebben, dat de inheemse fauna klapen krijgt. Zo zorgde de invoer van ratten en marterachtigen op geïsoleerde eilanden voor de uitroeiing van hele groepen bodembewonende dieren, die nog nooit te maken hadden gekregen met grondpredatoren. De Amerikaanse Nerts, overigens een alleraardigst dier, roeide in Zweden de rivierkreeft plaatselijk geheel uit en verdrong de inheemse Otter. Waar Damherten uitgezet worden, verdringen ze de inheemse reeën. In Engeland verdrong de Amerikaanse grijze Eekhoorn de Europese Rode. En op Texel hadden de Lepelaars dit jaar weinig broedsucces, omdat alle legsels door verwilderde fretten waren opgegeten. Die fretten waren daar overigens terechtgekomen door te ontsnappen aan jagers, die ze graag voor de konijnenjacht gebruikten.

Soms gaat het een exoot zelfs zo voor de wind, dat van een plaag gesproken moet worden. Aan het begin van deze eeuw kwam de Muskusrat alleen in Noord-Amerika voor. Nu worden er alleen al in Nederland elk jaar honderdduizenden gevangen, omdat ze met hun graafdijken ondermijnen. Het uitzetten van het konijn in Australië leidde tot het kaalvreten van gigantische oppervlaktengrond. Als een exoot eenmaal op een dergelijke schaal bezig is, wordt bestrijding zeer moeilijk.

Met deze opsomming is gelijk het internationale karakter van de exotenproblematiek aangegeven. Logisch dat in een aantal Europese regelingen en conventies werd aangedrongen op het nemen van maatregelen om problemen voortaan te voorkomen.

De nijlgans, een uiterst succesvolle exoot. Foto: Mike Weston
Konijn: in de middeleeuwen op grote schaal uitgezet. Foto: Mike Weston

Voor het uitzetten van grazers kan volgens de natuurbeschermingsraad vergunning worden verleend. Foto: Pieter Eibers

Wet biedt mogelijkheden

Natuurlijk gaan niet alle exoten zo gewelddadig tekeer. De al genoemde Halsbandparkieten doen weinig kwaad en de Hondsvij uit Amerika zorgt ervoor, dat er zelfs in de meest verzuurde venntjes nog wat rondzwemt. Maar over het algemeen geldt, dat de effecten van het uitzetten van een bepaald dier moeilijk te voorspellen zijn. Beter voorkomen dan genezen, vindt de Natuurbeschermingsraad dan ook. In haar advies raadt zij de minister aan, de Flora- en Faunawet te gebruiken om toekomstige exoten uitpattingen tegen te gaan. In het voorontwerp van de wet staat: het is verboden dieren of eieren van dieren behorend tot een bij algemene maatregel van bestuur aangewezen soort uit te zetten. Je mag dus uitzetten wat je wil, zolang een soort niet is aangewezen. De Natuurbeschermingsraad zag dit graag omgedraaid. Volgens haar is het beter een algemeen verbod op het uitzetten van dieren in de wet op te nemen. Het verbieden van het uitzetten van fazanten in 1992 is dan ook meteen in een groter kader geplaatst.

Voor sommige dieren, bijvoorbeeld in het geval van herintroductie (Bever!) kan dan een uitzondering worden gemaakt. Verder vindt de Raad het onzin, dat de minister de vissen in een uitzonderingspositie wil plaatsen. Juist in deze diergroep vonden en vinden veel uitzettingen plaats - Snoekbaars, Karper, Graskarper, Forel enzovoort. De raad wijst er in haar advies fijntjes op, dat de Benelux-overeenkomst verplicht tot een introductieverbod behoudens vergunning.

Siervogels en Brulkickers

Naast het tegengaan van opzettelijke introductie wil de Raad ook het per ongeluk ontsnappen van dieren uit gevangenschap aanpakken. Volgens haar zou er in de Flora-

en Faunawet een bepaling moeten worden opgenomen, die het houden van zogenaamde risico dragende soorten aan banden legt. Risico dragende soorten zijn dan dieren waarvan bekend is dat ze zich goed in ons klimaat kunnen handhaven. Gedacht kan bijvoorbeeld worden aan de Nijlgans, waarvan in het Vechtplassengebied hele troepen rondzwerven. Een ander voorbeeld hiervan is de Brulkikker. Dit dier, ontsnapt uit tuintjes van particulieren, heeft in Noord-Italië al hele slachtingen onder de plaatselijke veel kleinere kikkers aangericht. In Nederland kan je ze ook kopen. Om taferele als in Italië te voorkomen, zou de Minister in de Flora- en faunawet soorten aan kunnen wijzen, die niet gehouden mogen worden.

Zo'n maatregel zou zeker helpen. Je kan je alleen afvragen, of een gelijktijdig verbod op de invoer van deze soorten niet ook nodig is. De ervaring leert, dat tal van soorten die je niet mag houden, in veel dierenwinkels toch onder de toonbank verkrijgbaar zijn. Inheemse salamander soorten bijvoorbeeld. Een invoerverbod kan voorkomen, dat Brulkickers ook onder de toonbank terechtkomen.

Alle fazanten dood?

Tot zover de door de Natuurbeschermingsraad voorgestelde maatregelen ter voorkoming van verdere exoten-ellende. Nu zijn er natuurlijk al een aantal exoten in Nederland. De Raad noemt er een dertigtal op. Wat moeten we daar nu mee? Alle fazanten dood? Knallen op Konijnen? De Mandarijneenden mollen? De Natuurbeschermingsraad stelt zich reëel op. Hoewel het uitgangspunt is, dat exoten in de Nederlandse natuur in principe ongewenst zijn, zal het voeren van een actief beheersbeleid beperkt moeten blijven tot gevallen waarin

daadwerkelijk nadelige ecologische effecten optreden. Soorten die weinig nadelige effecten veroorzaken en gemakkelijk controleerbaar zijn, kunnen we voorlopig met rust laten. De Halsbandparkieten in het Vondelpark hoeven dus niet bang te zijn. Ook van soorten die hier al zo lang zijn dat we niet beter weten of ze horen erbij, hoeven vanuit ecologisch oogpunt niet bestreden te worden. Rust voor de fazant dus? Exoten daarentegen die daadwerkelijk schadelijke ecologische effecten uitoefenen, dienen te vuur en te zwaard vervolgd. Daarbij moet er dan wel op gelet worden, dat er selectief gevangen wordt. De fretten op Texel gaan dus een zware toekomst tegemoet. De Grijsze Eekhoorn en de Brulkikker zullen het ook niet makkelijk krijgen.

De adviezen van de Natuurbeschermingsraad zijn zeker zinnig. Jammer is, dat men niet aangeeft wanneer een exoot er bijhoort, en wanneer er nog bestreden moet worden vanuit ecologisch oogpunt. Het konijn hoort erbij, accoord, die is hier al sinds de middeleeuwen. Maar het Damhart dan, dat hier ingevoerd werd in de 17e eeuw? En wanneer wordt de

Muskusrat geaccepteerd als zijnde erbij horend? De Raad geeft geen richtlijnen voor erbij-horen. Verder heeft men het wel erg makkelijk over selectief vangen van dieren, terwijl dat nu juist zo moeilijk is. De Muskusratten vangers halen ook heel wat Futen, Meerkoeten en vissen uit hun netten. Maar goed, onduidelijkheden horen bij een advies, er kan altijd nog verder onderzoek volgen. De adviezen van de Raad betekenen mijns inziens een verbetering van de huidige situatie, en een verbetering van de door de minister zelf voorgestelde maatregelen. Al is dat laatste bij deze minister meestal niet zo moeilijk.

Harm van de Veen, ecologisch adviseur: DE NATUUR KAN VOOR VEEL MENSEN IETS LEUKS ZIJN

Harm van de Veen is geen onbekende in natuurbeherend Nederland. Zijn artikelen over een meer natuurlijk beheer van de Veluwe ('breng de wolf terug in het ecosysteem!') waren bepaald spraakmakend. Hij was jarenlang bestuurslid van de SKF en was mede-oprichter van de Stichting Kritisch Bosbeheer. Na gewerkt te hebben bij het Instituut voor Milieuvraagstukken in Amsterdam is hij nu zelfstandig Ecologisch Adviseur. Voor zijn mening komt hij nog altijd rond uit. Een gesprek over de ergernis over jacht, de symboolfunctie van dieren, het belang van educatie en natuurgerichte recreatie, ornithofielen en Zandvoort-liefhebbers. 'Het is een merkwaardig gevoel tegenover een dier te staan dat je taxeert en vervolgens constateert dat hij je wel aankan.'

Foto: Jan Verkade

Rob Musters

Altijd een groene broek

Hoe is uw belangstelling voor dieren ontstaan? En hoe bent u in het verleden in aanraking gekomen met jacht en met Kritisch Faunabeheer?

HvdV: Al heel jong was ik geïnteresseerd in dieren, vooral reeën en herten. Die vond ik veel leuker dan de dieren waar mijn vader zich mee bezighield, namelijk honden, katten, schapen en koeien. Hij was veearts hier in de buurt.

Ik voelde me vooral aangetrokken tot dieren die moeilijk te zien waren. Dat leidde op een gegeven moment zelfs tot licht pathologisch gedrag: omdat ik ervan overtuigd was dat

een goede achtergrondkleur erg belangrijk was voor met name zoogdieren, kocht ik alleen nog maar groene broeken.

Vaak ging ik naar het Kroondomein hier in de buurt, meestal 's morgens heel vroeg en 's avonds laat. Ik had veel contact met de jachtopzieners aldaar. Zij leerden mij te kijken naar dieren op een andere manier dan ik tot dan toe gewend was. Ik leerde zien dat alle herten individueel verschillend waren, met allerlei soorten relaties tot elkaar, net als mensen. Gaandeweg ontstond er een band met de herten. Ik volgde de levensloop van de dieren en wist precies waar ze woonden.

Ik heb nog een tijdje jachtopziener willen worden, maar ontdekte juist op tijd dat zij maar een beperkte speelruimte hebben in hun handelen.

Steeds kritischer

Omdat ik zo vaak in de natuur was kwam ik in aanraking met de jacht. Ik zag allerlei dingen gebeuren waardoor ik steeds kritischer ging staan ten opzichte van die jacht. Ik was werkelijk stomverbaasd als een of andere gast weer zondig een kapitaal hert moest schieten waar echt helemaal niets mee aan de hand was. Dat was in strijd met alles wat ik ervaren had met de dieren. Ook de jachtopzieners die mij geleerd hadden naar dieren te kijken bleven niet onberoerd op zo'n moment. Voor de duidelijkheid wil ik hieraan toevoegen dat ik geen vegetariër ben en geen principieel bezwaar heb tegen het doden van een dier. Een haas schoonmaken vind ik leuk werk, ik ben er zelfs tamelijk goed in, maar het doden van een dier zonder noodzaak, puur voor de lol, dat wekt bij mij een forse portie agressie. Toen de SKF opgericht werd, had ik daar dan ook meteen sympathie voor.

In mijn beroep als bioloog heb ik daarna nog veel meer kanten van de jacht gezien. Van 1972 tot 1975 heb ik beroepsmatig 27 hofjachten meegemaakt. Ik ging mee om pensmonsters van edel- en damherten te kunnen analyseren op hun botanische samenstelling. In die tijd heb ik gezien dat er aan de weidelijke jacht zoals die wordt gepropageerd ontzettend veel nadelen kleven die niet in het belang zijn van de fauna.

Er groeide een band met allerlei mensen die kritiek hadden op de gangbare situatie. Na verloop van tijd werd ik lid van de redactie van Argus. Ook ben ik een aantal jaren lid geweest van het Algemeen Bestuur.

Als mede-oprichter en bestuurslid van Kritisch Bosbeheer verbaast het mij trouwens dat mensen binnen Kritisch Faunabeheer zo scherp gericht zijn op alleen de faunasector en bovendien slechts een gedeelte van die fauna. Binnen Kritisch Bosbeheer zien we het fauna-element veel meer als een onderdeel van een veel bredere benadering. Fauna is voor mij één van de onderdelen waarmee je rekening moet houden. Ik vind het niet slecht dat Kritisch Faunabeheer en Kritisch Bosbeheer naast elkaar bestaan. Mensen binnen Kritisch Faunabeheer zouden echter meer bereid moeten zijn 'over het muurtje te kijken'.

Fauna als aandachtstrekker

Ik vind het overigens prima dat iemand zich inzet voor de fauna. Je uitsluitend richten op de fauna kent namelijk een belangrijk voordeel. Het prettige is dat je via de fauna die in meer of mindere mate aibaar is betrekkelijk gemakkelijk een groot publiek kunt benaderen. Als je mensen iets duidelijk wilt maken wat betreft het 'bos', moet je daar uren praten aan besteden. Kennis daarover is bij de meeste mensen heel gering. Je kunt het hebben over het ophopen van strooisel, maar veel mensen weten niet wat 'strooisel' is; je kunt praten over het belang van nutriënten in de bodem, maar wat zijn 'nutriënten'? Laat staan dat je wilt vertellen wat het gevolg is van nutriënten op in plaats van in de bodem. De meeste Nederlanders hebben geen referentiekader met betrekking tot een 'bos'. De discussie in Nederland

Natuur kan voor veel mensen iets leuks zijn. Foto: Jan Verkade.

over het 'bos' heeft derhalve per definitie een elitair karakter. Er zijn maar een beperkt aantal aanspreekpunten over dat onderwerp. De discussie is automatisch beleidsgericht. Je hebt te maken met heel andere doelgroepen, een heel andere aanpak. Door de fauna als aandachtstrekker te gebruiken, kan je veel meer mensen bij een discussie betrekken.

Natuurgerichte recreatie

Ik wil nader ingaan op uw visie ten aanzien van 'natuurgerichte recreatie'. In het tijdschrift Recreatie schreef u onder andere het volgende: Verwondering over de natuur was een geregeld terugkerende emotie in mijn jeugdijaren. Nachtelijke fietstochten, eindeloze omzwervingen en soms wekenlang wachten werden beloofd met ongelooflijke belevenissen. Het edelhert dat op minder dan één meter afstand staat te burlen, terwijl je buik meetrilt, het slapende hert..., de hermelijn .... de woelmuis ..., boommarters...

Als ik dat combineer met uw wens om recreatie in te brengen in natuurgebieden, wil ik u het volgende vragen:

Is het niet zo dat 'nachtelijke omzwervingen en urenlang wachten' meer te maken hebben natuurbeleving en met dieren zien, dan allerlei dieren aan je voorgeschoteld krijgen, terwijl je met een zak chips door het natuurgebied struint?

HvdV: Je noemt daar twee verschillende dingen. De eerste combinatie zit dicht bij de emotionaliteit van de jager die op dat moment niet op jacht is, maar in zijn veld is om dieren te benaderen en te bekijken die moeilijk waar te nemen zijn. Dat kan spannend zijn, maar is technisch erg moeilijk. Er zijn maar weinig mensen in staat om een edelhert zo dicht te naderen dat je hem bij wijze van spreken kunt aanraken. Een groot deel van -laat ik mij beperken tot het edelhert, omdat ik daar de meeste uren in heb zitten- het normale gedragspatroon van het edelhert krijgt een normaal mens niet te zien. Dat voltrekt zich in het donker of in de dekking. Daar zie je in Nederland onder normale omstandigheden helemaal niets van. Er zijn dus twee elementen. Het dier zien is één ding; dat kan heel boeiend zijn. Het dier in zijn normale rol zien, het tweede element, dat is eigenlijk het meest interessant.

In Recreatie schrijft u dat dieren niet van nature schuw zijn. Ik neem aan dat u daar een bepaalde categorie dieren mee op het oog heeft.

HvdV: Ja, maar daar wil ik aan toevoegen dat er veel dieren zijn waarvan wij aannemen dat ze schuw zijn, maar dat in werkelijkheid helemaal niet zijn. De eerste aardige bewijsvoering daarvoor is een historische. Reigers waren vroeger erg schuw. In Neder-

land werden reigers toen verdelgd, omdat ze vis aten. Reden genoeg dus om bang te zijn. Die terechte angst van reigers werd ten onrechte geïnterpreteerd als 'natuurlijke' schuwheid. Datzelfde vermeende schuwe geldt ook voor de aalscholver en de fuut. Bijna elke Nederlander kan tegenwoordig met eigen ogen zien hoe schitterend futen hun territorium verdedigen, over elkaar heen duiken, loopings maken enz. Dat gebeurt allemaal op twee meter afstand van de waterkant. Vroeger was dat gewoon ondenkbaar. Veel dieren blijken dus hun schuwheid te kunnen verliezen.

Educatie belangrijk

In uw artikel beschrijft u dat door de afschaffing van de jacht of het beperken daarvan dieren minder schuw worden.

HvdV: Die jacht is maar één kant van het verhaal. Dieren kunnen namelijk ook ervaring krijgen met mensen die niets doen, die geen gevaar opleveren. Als je een beest geïsoleerd laat zitten in een gebied waar zelden of nooit mensen komen en je betreedt dat gebied, dan zijn de dieren vaak betrekkelijk schuw. Ze hebben een behoorlijke vluchtafstand. Als er in dat gebied vrij frequent mensen komen met een voorspelbaar gedrag, een gedrag dat in elk geval niet bedreigend is, dan zullen de dieren daaraan gaan wennen.

Het zoeken naar grazers wordt zeer gewaardeerd. Foto: Jan Verkade.

Je houdt natuurlijk altijd een bepaalde categorie dieren die een grotere mate van storingsgevoeligheid hebben. De wulp is daarvan een prachtig voorbeeld. Een wulp is niet recreatietolerant te maken. Die zal altijd schreeuwend de lucht in gaan.

Nog een citaat uit uw artikel: Onzichtbare dieren hebben geen enkele recreatieve waarde. Ik zie geen enkele noodzaak om dieren tot recreatie-object te maken. U wel?

HvdV: Daar zijn verschillende redenen voor aan te geven. Ten eerste kun je het heel pragmatisch benaderen. In een land als Nederland wonen veel mensen op betrekkelijk weinig ruimte. Die ruimte kun je niet exclusief voor dieren of exclusief voor mensen benutten. Daarvoor is te weinig ruimte. Dus zullen we op de meeste plaatsen een vorm van samengaan moeten bewerkstelligen. Als dat op elkaar afstemmen lukt, is dat voor beide winst. Niet alleen omdat mensen en dieren elkaar dan zien, maar vooral ook omdat dieren op die manier de tijd en de ruimte krijgen die ze nodig hebben om te leven. Als beesten leren dat mensen eigenlijk verdomd gevaarlijk zijn, wordt hun leef- en bewegingsruimte te gering.

Ten tweede hebben dieren voor mensen een bepaalde symboolfunctie. Mensen vinden ze mooi. Dieren zijn verweven met onze cultuur. Mensen vinden een bos waarin niet alleen bomen en nestkastjes te zien zijn, maar ook dieren, veel boeiender. Mensen moeten weer gevoelig gemaakt worden voor wat er in een bos thuishoort. Educatie speelt daarin een belangrijke rol. Vroeger was het bijvoorbeeld zo, dat nie mand een raaf miste. Als je echter één keer het karakteristieke geluid van een raaf hebt leren kennen, zul je dat voor altijd blijven herkennen. Tijdens een fietstocht over de Veluwe zul je meer gespist zijn op dat geluid. Datzelfde geldt voor het typische geluid van het edelhert in de bronstijd. Door geleidelijk een referentiekader op te bouwen betreffende dat soort zaken, zul je bepaalde dingen gaan missen. Daardoor zal je je ook gaan inzetten voor het behoud van die dingen.

Verskillende typen recreanten

Denkt u dat veel mensen daar eigenlijk in geïnteresseerd zijn. Leidt die bevordering van natuurgerichte recreatie er niet toe dat de 'natuur' de zoveelste 'kick' voor mensen wordt, een modegril?

HvdV: Ik geloof dat je bij een grote groep mensen interesse voor de natuur kunt opwekken. Je kunt recreanten in verschillende groepen indelen. De indeling die door de stichting Recreatie gehanteerd wordt is als volgt:

Allereerst is er de natuurfreak, de natuurvorser, de specialist die bepaalde dingen in de natuur heel goed kent. Die hoeft je eigenlijk niet zoveel bij te brengen. Je moet er alleen voor zorgen dat die letterlijk binnen de perken blijft. Vervolgens heb je een groep recreanten die natuur 'wel leuk' vinden. Dan een groep die de natuur alleen maar ziet als achtergrond voor andere activiteiten. Tenslotte heb je de mensen die alleen maar houden van 'Zandvoort'. Daar hoeft helemaal geen natuur te zijn; daar hoeft alleen maar zon te wezen.

Onlangs is er een rapport uitgekomen van Staatsbosbeheer over de recreatieve waarde van grote dieren in het bos. Die grazende beesten zijn per definitie zichtbaar. Dat rapport is tamelijk positief en strookt met onze ervaringen met de Hooglanders: mensen lopen vaak het hele terrein af om de beesten toch maar even te kunnen zien. Zoiets zie je ze nooit doen als het om koeien gaat. Kennelijk bestaat er bij mensen een grote voorkeur voor dieren die de overgang vormen tussen de huisdieren en de wilde dieren. Voor beesten dus die een hoge mate van zelfredzaamheid hebben en die er ook niet als een huisdier uitzien. Het blijkt ook belangrijk te zijn dat je bij deze dieren een bepaalde zoek-activiteit moet ontplooiën om ze te zien. Dat blijkt men boeiend te vinden.

Dat kijken naar beesten was vroeger iets wat onopvallend en in het verborgene gebeurde. Alleen 'mensen die jaagden en mensen die 'ornithofiel' waren (ik gebruik dat woord met opzet) en die een tik voor vogels had-

den, hielden zich daarmee bezig. Zij wilden het allemaal voor zichzelf houden, anderen daar geen deelgenoot van maken. Ik denk echter dat de natuur bij een goede organisatie, goed beheer en de nodige restricties op de jacht voor veel mensen iets leuks kan zijn. Dat wil niet zeggen dat het zaligmakend is. Het is ook niet zo dat de mens daardoor gelukkig wordt of 'gered zal worden'. Het geeft een dimensie aan het menselijk bestaan die heel boeiend en zinvol kan zijn.

Ik wil nog een argument geven waarom natuurgerichte recreatie belangrijk is. Ik vind het werkelijk van de gekke dat je in een vliegtuig moet stappen naar pakweg Tanzania om een min of meer normaal ecosysteem te zien met alles erop en eraan. In Europa hebben we recht op niet alleen 'Zandvoort', maar op alles wat hier eigenlijk thuishoort. Dat dient op een behoorlijke wijze aanwezig te zijn. Niet op de goeddeels uitgekledde manier waarop we het nu mee moeten doen.

Een grotere bescheidenheid

Ik ben er nog niet van overtuigd dat het gros van de recreanten door die natuurgerichte recreatie meer band en misschien wel meer ontzag zal krijgen voor de natuur. Geloof u dat de natuurgerichte recreatie tot gevolg zal hebben dat mensen meer 'in evenwicht met de natuur' zullen komen?

HvdV: Ik denk niet dat het evenwicht daaruit ontstaat. Wel is het zo dat de natuur er groot belang bij heeft in de zin van 'onbekend maakt onbemind'. Als je een gebied gezien hebt waar behalve een interessant landschap en een goed klimaat ook nog alle daar thuis horende planten en dieren te zien zijn, dan is het verschil heel duidelijk. Wanneer je met een willekeurige Nederlander een dergelijk terrein zou bezoeken en hij zou bijvoorbeeld de fantastische vormen van oude omgevallen bomen zien, dan zou die Nederlander voor altijd allergisch zijn voor productiebos. Datzelfde zou gebeuren als je de situatie meegemaakt hebt waarin je min of meer oog in oog staat met een hert dat een stap naar je toe doet met het duidelijke gebaar: 'als je nog een stap zet, rij ik je aan m'n gewei!' Daarna zul je geen genoeg meer nemen met herten die al van verre wegstuiven in het bos. Als je zo tegenover een dier staat, krijgt zo'n beest een heel andere dimensie. In de eerste plaats valt je op dat het beest écht groot is. In de tweede plaats besef je je eigen bescheiden rol. Dat laatste speelt met name een rol bij de grote zoogdieren. De vanzelfsprekendheid waarmee wij als dominante, allesoverheersende factor het natuurterrein instappen, terwijl alles ritselend voor ons op de vlucht slaat, is radicaal over als dieren niet schuw zijn. Het is nogmaals een heel merkwaardig gevoel als je tegenover een dier staat dat je taxeert en vervolgens constateert dat hij je wel aankan.

Ik ben er van overtuigd dat dergelijke ervaringen leiden tot een grotere menselijke bescheidenheid in het ecosysteem. Dit soort ervaringen zijn uniek. Ik zou die graag aan veel andere mensen gunnen •

Een aantrekkelijke vorm van agrarisch natuurbeheer

NATUURPRODUCTIE- BETALING

Geef boeren de ruimte voor een eigen wijze van natuurbeheer op hun bedrijf en beoordeel ze daarbij alleen op het resultaat. Dat is -heel in het kort- de gedachte achter natuurproductie-betaling. Bij Milieubiologie in Leiden wordt onderzoek verricht om dit idee meer handen en voeten te geven.

Foto: Rinus de Wind

**FA Jansen, M. Kruk
en W.J. ter Keurs**

(Milieubiologie Rijksuniversiteit Leiden,
Postbus 9516, 2300 RA LEIDEN)

Relatienota

In Nederland zijn de ideeën van de overheid over natuur- en landschapsbeheer in landbouwgebieden voor een belangrijk deel vastgelegd in de zogenaamde Relatienota, die in 1975 uitkwam. Het op die nota gebaseerde beleid kent twee belangrijke peilers. Een daarvan is de onttrekking van grond aan de landbouw voor de inrichting van reservaten. De andere peiler is het opleggen van beperkingen aan de landbouw: de zogenaamde 'beheerslandbouw'. Boeren die een beheersovereenkomst aangaan met de overheid verplichten zich -tegen een bepaalde vergoeding- tot beperkingen in hun bedrijfsvoering die gunstig kunnen zijn voor de bescherming van weidevogels of van wilde planten op de betrokken percelen.

Van het boerenland zou uiteindelijk 200.000 ha. Relatienota-gebied moeten worden, de helft reservaatgebied en de helft

beheersgebied. Dit beleid heeft overigens voornamelijk betrekking op het grasland (zij het slechts op een beperkt deel daarvan). In 1977 is ruim 86.000 ha. cultuurgrond aangewezen die met voorrang in aanmerking kwam voor toepassing van het Relatienota-beleid (de zogenaamde Voorrangsinventarisatie). Daarnaast mochten de provincies voor 14.000 ha. zelf voorstellen doen. Daarmee kwam de eerste tranche van het Relatienota-beleid op 100.000 ha. Thans is sprake van een tweede tranche van nog eens 100.000 ha. (Ministerie van Landbouw en Visserij, 1989).

Het Relatienota-beleid komt echter maar moeizaam van de grond. Eind 1988 waren er vastgestelde plannen voor 22.792 ha. reservaatgebied en 15.682 ha. beheersgebied, zo blijkt uit het jaarverslag van het Bureau Beheer Landbouwgronden (1989). Van die reservaatgebieden was nog slechts een kwart (6045 ha.) feitelijk aangekocht, terwijl er eveneens op nog maar een kwart (4173 ha.) van de oppervlakte daadwerkelijk beheersovereenkomsten waren afgesloten.

In veel regio's blijkt de bereidheid onder boeren tot het afsluiten van beheersovereenkomsten sterk achter te blijven bij het aanbod van de kant van de overheid. De boeren-bezwaren tegen het Relatienota-

beleid gelden namelijk niet alleen de onttrekking van landbouwgrond voor de reservaatvorming (de 'hectarenstrijd' bij landinrichtingsplannen), maar ook de inhoud van de beheersovereenkomsten. Hoewel het beleid er sinds vorig jaar op is gericht versneld beheersplannen op te stellen, is het dus zeer de vraag of men de beleidsdoelstelling, 100.000 ha. in 1995 (Anonymus, 1987), ook werkelijk zal halen. Ondanks het feit dat superheffing en mestwetgeving boeren soms zullen dwingen tot dit soort bijverdiensten.

bezwaren tegen de beheersovereenkomsten

De verplichtingen in de beheersovereenkomsten worden door de boeren vaak ervaren als een van overheidswege gedictieerd natuurbeheer met starre voorschriften die hen soms onnodig aan banden leggen. Met een vaste eerste maaidatum bijvoorbeeld, die onafhankelijk is van het moment waarop de weidevogel legsels werkelijk uitkomen. Dat moment kan van jaar tot jaar en van plaats tot plaats verschillen!. Voorschriften ook met soms twijfelachtige natuurwinst. Met het oog op bescherming van planten worden er bijvoorbeeld wel beperkingen opgelegd aan het *tijdstip* van bemesting, maar niet aan de *hoeveelheden* mest. De beheersovereenkomsten worden dan ook wel omschreven als betaalde hinder tegen een vaste vergoeding. De overeenkomsten spreken de boeren voor wat betreft het natuurbeheer nauwelijks aan op hun ondernemerschap en op hun eigen kennis en kunde. De mogelijkheden die zij zelf zien om iets aan natuurbeheer te doen, doen bij het afsluiten van beheersovereenkomsten niet ter zake.

De beheersvergoeding is dus in feite een compensatie voor gederfd inkomen en niet direkt gekoppeld aan de natuur die de boer daadwerkelijk produceert of zou kunnen produceren met een eigen, op zijn specifieke omstandigheden toegesneden natuurbeheer. Het inkomen wordt ook niet hoger naarmate de boer zich méér inspant en méér natuur produceert. Het is mede ten gevolge van dit soort bezwaren dat lang niet alle boeren die daarvoor in aanmerking komen een beheersovereenkomst afsluiten.

betalen voor natuurproductie

Men zou de boer echter ook zélf kunnen laten bepalen hoe hij de natuur op zijn bedrijf beheert en de betaling rechtstreeks kunnen koppelen aan 'de hoeveelheid natuur' die hij 'produceert'. Die gedachte is op zich niet nieuw en duikt zowel in natuurbeschermings- als in landbouwkringen regelmatig op. Het idee wordt echter meestal nauwelijks verder uitgewerkt.

De problemen bij de uitvoering met het Relatienotabeleid, maar meer nog een verzoek van de Katholieke Land- en Tuinbouwbond om eens van gedachten te wisselen over alternatieven voor de huidige beheersovereenkomsten, waren voor de afdeling Milieubiologie van de Rijksuniversiteit van Leiden aanleiding om eens wat dieper in te gaan op 'natuurproductie-

betaling'.

uitgangspunten

Belangrijke vragen bij natuurproductie-betaling zijn: waarvoor (voor welke natuur) wil men wat betalen? En: hoe kan de natuurproductie eenvoudig worden gemeten en gecontroleerd? Op dit soort vragen moet (door middel van onderzoek en experimenten) een antwoord komen om natuurproductie-betaling 'handen en voeten' te geven. Ons inziens zouden daarbij de volgende uitgangspunten moeten worden gekozen (Van Strien et al., 1988):

- het natuurproduct moet **per eenheid** goed omschreven en herkenbaar zijn;
- er moet per eenheid product worden betaald (hoe meer product, hoe hoger de beloning en ook: hoe schaarser het product, hoe hoger de beloning);
- betaling vindt plaats op grond van natuurproductie-gegevens die de boer zelf verstrekt;
- de natuurproductie moet (extensief, steekproefsgewijs en onmiddellijk na opgave door de boer) te controleren zijn.

Verder zal het duidelijk zijn dat de beloning per eenheid product hoog genoeg moet zijn om de boeren te stimuleren tot deze vorm van natuurproductie over te gaan.

Om één en ander te verduidelijken gaan we nu in op enkele eenvoudige uitwerkingen van het natuurproductie-idee voor weidevogels en slootkant vegetaties. Dit zijn natuurwaarden die ook in het Relatienota-beleid veel aandacht krijgen.

uitwerking voor weidevogels

De vraag is allereerst waarvoor men zou moeten betalen als het om weidevogel-'productie' gaat. Het meest doelmatig zou zijn een boer (per weidevogelsoort) te betalen voor het aantal jongen dat wordt groot gebracht op zijn land. Maar de 'levering' van dat 'product' is moeilijk vast te stellen en ook moeilijk te controleren. Eenmaal uit het ei zijn de jongen immers vaak snel verdwenen van het perceel waar ze ter wereld kwamen (naar het land van de burens bij voorbeeld).

Het aantal legfels is veel gemakkelijker vast te stellen en te controleren. Maar zo maar zonder meer betalen voor alle legfels die de boer opgeeft zou niet erg doelmatig zijn, want lang niet alle legfels komen uit. Daarom zou men kunnen betalen *per legsel* en daarnaast een zekere garantie op broedsucces kunnen verlangen.

Dan gaat het dus om de vraag hoe men voldoende broedsucces het beste zou kunnen garanderen; om de vraag welke factoren daarvoor het belangrijkste zijn. Die factoren worden bepaald door wat de boer zelf doet en laat op zijn land. Daarbij gaat het om werkzaamheden als het mesten, rollen, slepen, maaien van het land en het laten weiden van zijn vee daarop. Andere factoren, zoals de predatie van de legfels bij voorbeeld, zijn van veel minder belang; we komen daar nog op terug.

Wat zijn eigen werk betreft heeft een boer in beginsel twee keuzen als hij de weidevogel-legfels wil beschermen. Enerzijds kan hij

Landbouwgebieden zijn van groot belang als broedterrein voor weidevogels zoals de Grutto.

Foto: Jacques van der Neut

een perceel kortere of langere tijd met rust laten als daar weidevogellegfels aanwezig zijn. In die 'rustperiode' voert hij dan geen werk uit op het perceel en/of hij laat er geen vee weiden. Anderszijds *kan hij voor bescherming van de legfels tegen zijn werkzaamheden zorgen*. Dat kan hij doen door er stokjes bij te plaatsen, zodat hij ze kan ontzien bij zijn werk, of door er betonijzeren rekjes ('nestbeschermers') overheen te plaatsen, zodat het vee de legfels niet kan vernielen. Hij zou daarvoor ook een weidevogelwacht kunnen inschakelen en steeds meer boeren doen dat ook.

Als de boer zich voor dergelijke garanties onevenredige beperkingen moet opleggen, dan zou daar ons inziens een redelijke vergoeding tegenover moeten staan. Omdat er ook méér legfels blijven liggen (wat ook extra beloning oplevert!) ontstaat zo in feite een mengvorm van een zuivere *beloning* naar resultaat en het huidige systeem van *beheersvergoedingen*.

De vraag is vervolgens hoeveel de boer nog méér heeft te winnen als hij de legfels beschermt tegen zijn eigen werkzaamheden en óók nog predatoren zou gaan vervolgen. Ons inziens niet zo veel. Uit jaarverslagen van de Stichting Natuur- en Landschapsbeheer Zuid-Holland (Van Paassen, 1983, 1985, 1987 en 1988) blijkt namelijk dat *van alle beschermde legfels* gemiddeld genomen 10% verloren gaat door predatie door kraaien, meeuwen, wezels, enz.). Betekent

dat meteen ook 10% minder van het (al sterk verbeterde!) weidevogel-inkomen voor de boer? Dat is niet erg waarschijnlijk! In die 10% zijn namelijk ook legfels begrepen die zijn gepredeerd in de 'legfase' (als de eieren nog niet worden bebroed) en in die fase maken weidevogels nog gemakkelijk een nieuw legsel, meestal ook nog vlak in de buurt van het oude. Een deel van de predatie heeft dus sowieso al geen invloed op het weidevogel-inkomen van de boer.

De vraag is of het dan nog wel lonend is om predatoren te gaan (of te laten) vervolgen, zeker als dat erg veel moeite zou kosten en de resterende predatieverliezen toch maar met een paar procent zou terugdringen. Zeker als de beloning per legsel niet té groot wordt, zal natuurproductie-betaling ons inziens niet leiden tot (extra!) bejaging van predatoren.

In de discussies over natuurproductie-betaling wordt nog regelmatig naarvoren gebracht dat zo'n beloningssysteem gemakkelijk aanleiding zou kunnen geven tot fraude. Een legsel van een 'goedkope soort' (als de Kievit) zou bijvoorbeeld kunnen worden opgegeven als dat van een 'dure soort' (als de Tureluur). Een ervaren controleur zou dit echter vrij snel opmerken. Ook zouden 'neplegfels' kunnen worden gemaakt door de legfels van de Kievit, die gemakkelijk opnieuw eieren legt, weg te nemen en in een leeg nest te leggen. Zulke legfels worden weliswaar niet bebroed,

Ook in limburg is politieke belangstelling voor natuurproductiebetaling. Foto: Rinus de Wind

maar de fraudeur zou kunnen volhouden dat de legfels dan zojuist verlaten moeten zijn. Deze vorm van fraude zou kunnen worden voorkomen door de beloning voor het legsel van een 'fraudegevoelige' soort als de Kievit niet te hoog te kiezen.

uitwerking voor slootkantvegetaties

Als het gaat om de bescherming van planten zou men volgens ons vooral moeten betalen voor vegetaties met bedreigde en zeldzame soorten. Op boerenbedrijven in het veenweidegebied vindt men dat soort vegetaties voornamelijk nog langs de slootkanten. In Leiden gebeurt al een aantal jaren zowel bij Milieukunde als bij Milieubiologie veel onderzoek dat is gericht op de vraag hoe een moderne melkveehouder kan zorgen voor waardevolle slootkantvegetaties op zijn bedrijf (Van Strien en Ter Keurs, 1988; Melman en Melman, 1989).

Ook in het geval van slootkantvegetaties zou de betaling moeten plaatsvinden op grond van gegevens die de boer zelf verstrekt. Een probleem is dan dat de boeren meestal niet over voldoende kennis van slootkantplanten beschikken en in ieder geval niet over voldoende tijd om volledige inventarisaties van de slootkant-vegetaties uit te voeren.

Bij Milieubiologie hebben we dan ook een begin gemaakt met het ontwerpen van eenvoudiger methoden om de natuurwaarde van slootkantvegetaties te meten (Jansen et al., in prep). Er is gezocht naar een groep van opvallende en goed herkenbare soorten (zoals Dotterbloem of Echte Koekoeksbloem), die dienst zouden kunnen doen als indicatoren voor de natuurwaarde van de slootkantvegetatie. Groepen van soorten die met hun aanwezigheid wij-

zen op een hoge natuurwaarde en die, als ze alle afwezig zijn, op een lage natuurwaarde wijzen.

De grenzen voor de te belonen natuurwaarden kunnen zó worden gekozen dat de beloning (en daarmee het beheer) gericht is op soorten die de afgelopen jaren zijn achteruitgegaan, maar nu nog redelijk algemeen zijn (naast Dotterbloem en Echte Koekoeksbloem zelfs planten als Pinksterbloemen zelfs het Madeliefje; Clausman, 1986). Voor zeer zeldzame soorten (zoals Vrouwenmantel, Sterzegge, Spaanse Ruit, Wateraardbei e.d.) die slechts bij uitzondering in slootkanten langs boerengrasland worden aangetroffen is kennelijk een apart beheer noodzakelijk en zouden derhalve ook aparte betalingsregelingen moeten worden getroffen.

Fraude met slootkantvegetaties lijkt niet zo waarschijnlijk. De boer kan wel proberen indicatorsoorten uit te zaaien of te planten, (zodat de indicator er wel staat, ook al wordt de daarbij behorende natuurwaarde niet gehaald) maar als de omstandigheden er niet naar zijn, dan zullen die soorten het niet lang uithouden. Dan moet hij dus indicatoren blijven inzaaien en uitplanten!

steun voor natuurproductie-betaling

In verschillende tijdschriften is aandacht besteed aan natuurproductie-betaling. In navolging van artikelen van Milieubiologie in Platform, Bedrijfsontwikkeling en Landschap verschenen er ook artikelen in de Nieuwsbrief van de Stichting Veenweiden en in Economisch Statistische Berichten. De natuurproductie-betalingsideeën van Milieubiologie bleken ook aan te sluiten bij gedachten daarover bij sommige provinciale Directies Landbouw, Natuur en Openlucht-

recreatie van het Ministerie van Landbouw en Visserij (in Limburg, Noord-Brabant en Gelderland bijvoorbeeld). Gedachten over het 'economiseren' van de natuur waren voorts al verwoord in diverse Structuurnota's van de Provinciale Raden voor de Bedrijfsontwikkeling. Ook de Nationale Raad voor het Landbouwkundig Onderzoek gaf blijk van zijn belangstelling. En op Staten vragen (van de PvdA) lieten Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland weten dat zij te zijner tijd (na verder onderzoek en eventuele experimenten) 'de mogelijkheden van het instrument van natuurproductie-betaling (willen) bezien'.

Natuurlijk zitten er nog veel haken en ogen aan natuurproductie-betaling. Minister Braks reageerde aanvankelijk dan ook niet erg positief op deze gedachte. In het voorjaar van 1988 schreef hij nog een brief aan de Tweede Kamer waarin hij onder andere ook de kanttekeningen gebruikte die Milieubiologie zelf merendeels al had gemaakt. Kanttekeningen die overigens ook vaak bij de huidige beheersovereenkomsten kunnen worden geplaatst. Zo vroeg de Minister zich onder meer af hoeveel ambtenaren er wel niet nodig zouden zijn voor de controle van natuurproductie. Hij vroeg zich ook af hoe je rekening zou moeten houden met regionale verschillen in natuurlijke rijkdom. En waarom je de boer niet zou betalen voor het handhaven van gunstige natuurproductie-omstandigheden (zoals een hoge grondwaterstand). En of het in situaties waar je een zogenaamd 'bufferend beheer' wil toepassen (met het oog op een nabijgelegen reservaat) niet veel meer voor de hand ligt het beleid te richten op beperkingen in de bedrijfsvoering.

Ons inziens zou de controle op de natuur-

De beloning voor nesten van een soort als de Kievit zal lager moeten zijn dan voor nesten van gevoeliger weidevogelsoorten. Foto Pieter Eibers

productie alleen steekproefsgewijs moeten plaatsvinden, met de middelen die men daarvoor nu ook al ter beschikking heeft voor de uitvoering van het Relatienota-beleid. Overigens wordt de naleving van de huidige beheersovereenkomsten in feite nauwelijks gecontroleerd! En wat betreft de regionale verschillen in natuurlijke rijkdom: in de gesprekken met melkveehouders en hun organisaties is ons opgevallen dat zij hiermee veel minder moeite hebben dan de Minister. "Wij kunnen toch ook niet overal snijmaais verbouwen! Vlak langs een drukke autosnelweg of een bosrand kun je nóg zo je best doen, veel weidevogellegels krijg je daar tóch niet; pech gehad!". Tenslotte: het is natuurlijk niet zo dat invoering van een systeem als natuurproductie-betaling andere vormen van betaling van natuurbeheer zou moeten uitsluiten. Waar het uitermate moeilijk is een directe relatie te leggen tussen het doen en laten van de boer en de natuurwaarden die daarvan afhankelijk zijn (zoals in het geval van een 'bufferend beheer' rondom natuurreservaten) ligt het meer voor de hand gebruik te maken van het huidige type van beheersovereenkomsten of van speciale beleidsinstrumenten.

Kamerbrede steun

Onze opvattingen met betrekking tot de mogelijke uitvoeringsproblemen bij natuurproductie-betaling houden in:

- 1) dat alle uitvoeringsproblemen die men nu zou kunnen bedenken als het gaat om natuurproductie-betaling heel gericht onderdeel zouden moeten zijn van onderzoek en experimenten, tenzij men op voorhand al zou kunnen aantonen dat deze problemen onoplosbaar zijn;
- 2) dat men de ernst van de problemen die zouden ontstaan bij een systeem als

natuurproductie-betaling toch steeds zou moeten vergelijken met die van het huidige Relatienota-beleid. De uitvoeringsproblemen van nieuw beleid worden immers al snel als op zichzelf staand beschouwd waarmee ze een absoluut karakter krijgen. Daardoor dreigen de problemen bij het bestaande beleid geheel buiten schot te blijven.

Inmiddels heeft Milieubiologie voor de uitwerking van natuurproductie-betalingsideeën vrijwel Kamerbrede steun weten te verkrijgen. De heer Te Veldhuis (VVD) pleitte er bijvoorbeeld in de Kamer voor 'deze ontwikkeling nu eens het voordeel en niet het nadeel van de twijfel te geven'. De steun uit de Kamer en stellig ook de steun uit landbouw- en natuurbeschermingskringen zullen ertoe hebben bijgedragen dat Minister Braks zich uiteindelijk milder heeft opgesteld. De Minister bleef (ons inziens terecht) bij zijn mening dat het op dit ogenblik nog niet verantwoord zou zijn hiermee aan het werk te gaan, maar hij "achte onderzoek (...) nodig". Het lopende onderzoek zou hij "met grote belangstelling" volgen en ook zou hij eventueel "een proefneming (...) niet uit de weg gaan".

natuurproductie in onderzoek

Bij Milieubiologie zijn we inmiddels een goed eind op weg met het ontwikkelen van een eenvoudige meetmethode voor de natuurwaarde van slootkantvegetaties in het veenweidegebied van Zuid-Holland en Utrecht. In eerste instantie is daarbij gebruik gemaakt van een relatief klein vegetatiebestand. Begin volgend jaar zal een vervolgonderzoek en een toetsing van de resultaten worden afgerond. De Provincie Gelderland is in samenwerking met het Centrum voor Landbouw en Milieu (CLM)

en de Directie Beheer Landbouwgronden zelfs al begonnen met een natuurproductie-betalingsexperiment met weidevogelbeheer. Op zulke experimenten wordt in Zuid-Holland thans ook aangedrongen. •

Literatuur

- Anonymus (1987). Beheersovereenkomsten ter discussie. Platform, (3^e) 6.: 18-26.
- Bureau Beheer Landbouwgronden (1988). Jaarverslag 1988. Utrecht.
- Clausman, P. H. M. A. (1986). Hoe erg is het allemaal? In: Clausman e.a. (red.). De toekomst van het veenweidegebied, 16-19. Verslag studiedag 7 maart 1986, Zuid-hollandse Natuurbeschermingsorganisaties.
- Jansen, F. A., M. Kruk en W. J. ter Keurs (in prep.). Natuurproductiebetaling in het veenweidegebied - een eenvoudige bepaling van de natuurwaarde van slootkantvegetaties. Geaccepteerd door het Landbouwkundig Tijdschrift.
- Kruk, M en W. J. ter Keurs (1989). Natuurproductiebetaling inmiddels volop in discussie en in onderzoek. Platform (5e) 1: 14-15.
- Meijere, J.C. de (1979). De boer als producent van natuur en landschap. NRC-Handelsblad, 3-1-1979.
- Melman, Dick en Peter Melman (1989). Dotters: pels in het boerenland. De Levende Natuur (90) 3: 66-71.
- Ministerie van Landbouw en Visserij (1989). Natuurbeleidsplan -beleidsvoornemen. SDU uitgeverij, Gravenhage 1989, 179 pp.
- Paassen, A. J. van (1989). Weidevogelbeheer in Zuid-Holland 1988. Stichting Natuur- en Landschapsbeheer Zuid-Holland. Gouda.
- Paassen, A. J. van (1987). Weidevogelbeheer in Zuid-Holland 1987. Stichting Natuur- en Landschapsbeheer Zuid-Holland. Gouda.
- Paassen, A. J. van (1985). Weidevogelbeheer. Jaarverslag 1985. Stichting Natuur- en Landschapsbeheer Zuid-Holland. Gouda.
- Paassen, A. J. van, Dool, D. van den en A. Verver (1983). Weidevogelbeheer. Nestbescherming in Zuid-Holland in 1983. Stichting Natuur- en Landschapsbeheer Zuid-Holland. Gouda.
- Strien, A. J. van, M. M. Dorenbosch, M. Kruk en W. J. ter Keurs (1988). Natuurproductie-betaling. Landschap 1988 2: 131-138.
- Strien, A. J. van en W. J. ter Keurs (1988). Kansen voor soortenrijke slootkantvegetaties in veenweidegebieden. Waterschapsbelangen, (73^e) 14: 470-476.

DE JAGER ALS ZONDAAR

'Vooral wanneer geprobeerd wordt de jacht te verdedigen tegen haar belagers, ontstaan er teksten van hemeltergende domheid, zodat je je soms afvraagt of ze geschreven worden door een soort vijfde colonne met de bedoeling jagers onsterfelijk belachelijk te maken.' Deze constatering vloeit uit de scherpe pen van Rudy Kousbroek, gevierd essayist en gevreesd criticus, wanneer hij de argumenten van jagers aan een kritische analyse onderwerpt. Een van degenen die een poging ondernemen Kousbroek te weerspreken, is mevrouw S. den Hollander-Kamphuis. Haar ingezonden brief beschouw ik als een serieuze poging 'de jacht te verdedigen tegen haar belagers' zonder tot 'hemeltergende domheid' te vervallen. In haar brief kom ik namelijk een pro-jachtargumentatie tegen die in eerste instantie overtuigend aandoet en dus alleszins de moeite waard is om nauwkeurig onder de logische loop te leggen.

Als hij z'n dieren genoeg bewegingsruimte geeft, mag de veehouder zeker niet als dierenbeul aangemerkt worden. Foto: Pieter Eibers

Hugh P. Gallacher

Dwingende verandering

Sprekend over 'de ethische kant' van de jacht, erkent mevrouw Den Hollander dat voor het gros der mensen het doden van dieren 'een heet hangijzer' is. Maar, zo vraagt zij zich vervolgens af, 'Waar ligt de grens? Bij het doden? Of al eerder, bij de dwingende verandering van de leefwijze van het dier of bij het toebrengen van letsel?' 'Zelf trekt zij de grens behoorlijk ruim. Zij vindt namelijk dat een ethische beschouwing over de jacht 'niet beperkt (kan) zijn tot de jacht alleen, maar (...) ook het proefdiergebruik, de landbouwhuisdieren en de schoothondjes en poesjes in haar overwegingen (moet) meenemen.' Als dat allemaal in beschouwing moet worden genomen, volgt er nog meer: 'Ja, feitelijk ook de gehele ruimtelijke ordening moet in de discussie betrokken worden, omdat we door het aanleggen van wegen en het bouwen van huizen diverse dieren akelig beperken in hun leefmogelijkheden.'

Wie is zonder zonden?

Als lezer van de ingezonden brief van mevrouw Den Hollander zou ik op dit punt van haar betoog de conclusie verwachten: wij mensen zijn, door de manier waarop wij ons leven hebben ingericht, allemaal zondaren jegens dieren, dus de zonde van de jacht mogen wij de jager niet speciaal aanrekenen. Immers, wie zonder zonden is, werpe de eerste steen...

Merkwaardigerwijs trekt mevrouw Den Hollander die conclusie niet, maar stapt abrupt over op een andere argumentatie om de jacht te verdedigen. De tweede argumentatie zal ik in een volgend artikel in Argus bespreken, maar hier wil ik stil blijven staan bij de argumentatie van de jager als zondaar, die mevrouw Den Hollander als een onvoltooid bouwwerk heeft achtergelaten.

De door mevrouw Den Hollander beschreven feiten zijn maar al te waar. Inderdaad houden wij voor ons genoeg huisdieren. Inderdaad vernietigen wij dierenlevens door huizen- en wegenbouw. En inderdaad brengen wij dwingende veranderingen aan

in de leefwijze van proefdieren en landbouwhuisdieren, alweer enkel ten gerieven van onszelf. Is in dit licht bezien het gedrag van de jager opeens zo uitzonderlijk slecht? Waarom verwijten wij de jager datgene waaraan wij ons allen bezondigen?

Logische structuur

Het klinkt bijzonder overtuigend. Ook de logische structuur van de redenering zit goed in elkaar. De redenering van mevrouw Den Hollander (inclusief de door mij aangevulde conclusie) kan als volgt worden weergegeven:

Premisse 1: Als jagen verkeerd is, dan is ook het proefdiergebruik enz. enz. verkeerd.

Premisse 2: Proefdiergebruik enz. enz. is niet verkeerd.

Conclusie: Jagen is niet verkeerd.

Premisse 1 is een verkorte weergave van de passage uit de brief van mevrouw Den Hollander die ik geciteerd heb. Premisse 2 wordt door mevrouw Den Hollander niet met zo veel woorden uitgesproken. Toch geloof ik dat dit is wat zij laat dóórschemen: wat wij mensen (zonder uitzondering en onophoudelijk) doen, kan toch niet als 'verkeerd' worden bestempeld. Als wij allemaal permanent verkeerd zouden handelen, zou het woord 'verkeerd' zijn betekenis verliezen. Met het woord 'verkeerd' willen we immers een tegenstelling met 'goed' kunnen aangeven. Maar als alles verkeerd zou zijn, zou de tegenstelling in het niets oplossen. Het is net als met geld: als al het geld vals zou zijn, zou het geen zin meer hebben van vals geld te spreken. Een zinvol gebruik van het woord 'verkeerd' impliceert daarom dat niet alles en iedereen verkeerd is.

De conclusie dat jagen niet verkeerd is, vloeit logisch voort uit de twee premissen. Officieel heet deze manier van redeneren 'modus tollens', en daarop is logisch gezien niets tegen in te brengen: als de beide premissen waar zijn, kan het niet anders dan dat ook de conclusie waar is. Ons onderzoek naar de houdbaarheid van de conclusie richt zich dus op de waarheid van premisse 1 en premisse 2.

Achterliggende redenering

Waarop is eigenlijk de waarheid gebaseerd van premisse 1, dat als jagen verkeerd is, dan ook proefdiergebruik enz. verkeerd is? Ik vermeldde al dat het mijn samenvatting is van wat mevrouw Den Hollander schrijft. Maar is wat zij schrijft ook waar?

Tussen jagen en proefdiergebruik enz. wordt een koppeling aangebracht, en wel zó sterk dat het kennelijk ondenkbaar is dat jagen wel verkeerd, maar proefdiergebruik enz. niet verkeerd is. Waarop is die koppeling eigenlijk gebaseerd? Dit vraagt om een nieuwe, achterliggende, redenering.

De reden waarom mevrouw Den Hollander niet alleen de jacht zelf, maar ook het proefdiergebruik, de (landbouw)huisdieren en zelfs de hele ruimtelijke ordening in de discussie over de toelaatbaarheid van de jacht betreft, is dat dit allemaal leidt tot dwingende veranderingen van de leefwijze van het dier. Zij suggereert dat het niet juist

is om in de beoordeling van jacht en van proefdiergebruik enz. met twee maten te meten: als jagen en proefdiergebruik beide dwingende veranderingen van de leefwijze van het dier zijn, dan kan het niet dat jagen wel verkeerd is en proefdiergebruik niet verkeerd.

De achterliggende redenering van mevrouw Den Hollander luidt derhalve:

Premisse 1: Als jagen en proefdiergebruik enz. beide dwingende veranderingen van de leefwijze van het dier zijn, dan kan het niet zijn dat jagen verkeerd is en proefdiergebruik enz. niet verkeerd.

Premisse 2: Jagen en proefdiergebruik enz. zijn beide dwingende veranderingen van de leefwijze van het dier.

Conclusie: Het kan niet zijn dat jagen verkeerd is en proefdiergebruik enz. niet verkeerd.

Hiermee hebben wij een conclusie gevonden die een logisch kloppende onderbouwing vormt voor de eerste premisse uit de hoofdredenering: 'Het kan niet zijn dat jagen wel verkeerd is en proefdiergebruik enz. niet' komt namelijk op hetzelfde neer als: 'Als jagen verkeerd is, dan is ook proefdiergebruik enz. verkeerd.'

De door ons gevonden conclusie is zelf het resultaat van een redenering die naar de vorm logisch geldig is. Deze vorm heet officieel 'modus ponens', hetgeen impliceert dat als de beide premissen waar zijn ook de conclusie waar is. Tot zover is het betoog van mevrouw Den Hollander logisch volkomen in orde.

Jacht en proefdiergebruik vergelijkbaar?

Laat ons vervolgens eens de waarheid van de eerste premisse van de achterliggende redenering aan een nader onderzoek onderwerpen. Is het eigenlijk wel waar dat als jagen en proefdiergebruik enz. beide dwingende veranderingen van de leefwijze van het dier zijn, dat je dan niet het ene verkeerd en het andere niet verkeerd kunt noemen? Het lijkt zo aannemelijk: gelijke monniken, gelijke kappen! Maar waarom zouden alle vormen van dwingende verandering van de leefwijze van het dier gelijkelijk 'verkeerd' zijn? Bij nader inzien is dat helemaal niet zo vanzelfsprekend. Neem allereerst het proefdiergebruik. Wanneer geen ander doel gediend wordt dan weer eens het zoveelste nieuwe cosmetica-artikel op de markt te brengen of weer eens het zoveelste overbodige promotie-onderzoek uit te voeren, ja dan is proefdiergebruik uit den boze. Maar wanneer een mogelijkere wijze uiterst nuttig geneesmiddel getest moet worden op neveneffecten en geen andere mogelijkheden aanwezig zijn, dan is proefdiergebruik heel wel te verdedigen - mits onder streng gecontroleerde omstandigheden en zo zorgvuldig en humaan mogelijk uitgevoerd. Proefdiergebruik kan dus niet zonder nadere kwalificatie als 'verkeerd' bestempeld worden.

Hetzelfde geldt voor het houden van landbouwhuisdieren. Zoals de bio-industrie met dieren omgaat, is natuurlijk hemelstergend, maar een 'ouderwetse' veehouder, die zijn dieren voldoende bewegingsruimte geeft en

goed verzorgt, kan toch waarachtig niet zomaar aangemerkt worden als iemand die iets verkeerd doet. Voor degene die een huisdier heeft, geldt in wezen hetzelfde, wie zijn huisdier verwaarloost of kwelt, is een dierenbeul; maar wie goed is voor zijn huisdier, handelt beslist niet verkeerd.

Tenslotte de bouw van wegen en huizen: op zijn zachtst gezegd, is dat inderdaad vaak een 'dwingende verandering van de leefwijze van het dier', maar het is alleen dan verkeerd wanneer wegen en huizen overbodig zijn of wanneer zij ook op een minder kwetsbare plaats of op een minder schadelijke manier hadden kunnen worden gebouwd. Natuurlijk hebben dieren altijd te lijden door huizen en wegenbouw. Maar om die reden de bouw van huizen en wegen net zo 'verkeerd' te noemen als de jachtsport, waarbij dieren willens en wetens gedood worden zonder ander doel dan de sensatie van de jager, is een al te vergaande conclusie. Het is dus niet waar dat, ook al zijn jagen en proefdiergebruik enz. vormen van dwingende verandering van de leefwijze van het dier, zowel het ene als het andere 'verkeerd' is. De eerste premisse van de achterliggende redenering is onwaar.

Huisdieren houden

De tweede premisse is in haar algemeenheid ook onwaar: Het verantwoord houden van huisdieren bijvoorbeeld is géén dwingende verandering van de leefwijze van het dier. Huisdieren zijn immers door een eeuwenlang domesticatieproces cultuurproducten geworden, die geen bestaan in de vrije natuur meer kennen. De 'normale leefwijze' van huisdieren is in en rond het huis, onder de hoede van de mens. Een hond, een kat, een cavia, een kanarie, zijn geheel en al afhankelijk van de zorg en de verzorging van de mens. Zij zouden zich niet goed staande kunnen houden wanneer zij ergens in de natuur aan hun lot zouden worden overgelaten. Het trieste bestaan van zwerfhonden en zwerfkatten is bepaald niet te verkiezen!

Terug naar de hoofdredenering

Aangezien van de achterliggende redenering beide premissen onwaar zijn, is ook de waarheid van haar conclusie twijfelachtig geworden. En daarmee tevens de waarheid van de eerste premisse van de hoofdredenering, want die kwam op hetzelfde neer. Nu het onzeker is geworden of 'als jagen verkeerd is, dan is ook proefdiergebruik enz. verkeerd' eigenlijk wel waar is, kan deze premisse geen dienst meer doen om te beargumenteren dat jagen niet verkeerd is. Achteraf beschouwd is het dus verstandig dat mevrouw Den Hollander die conclusie dan ook maar niet heeft getrokken. •

Literatuur

1. Kousbroek, R., 'Het rode werk. Hoe denkt de jagersman?'. NRC-Handelsblad, Cultureel Supplement 28-7-89
2. Hollander-Kampuis, S. den, 'Jagers' (ingezonden brief), NRC-Handelsblad, Cultureel Supplement 11-8-89
3. De zinssnede 'proefdiergebruik enz. enz.' staat voor de opsomming: proefdiergebruik, het houden van (landbouw)huisdieren, en de aanleg van wegen en huizen (ruimtelijke ordening).

Wilt met hart

HALT POLITIE!

Afgelopen zomer nodigde het weer voortdurend uit tot buiten overnachtingen. De natuurkampeertreinen van SBB zijn dan ideale plaatsen om weer eens een stuk onbekend Nederland nader te verkennen. Aldus bivakkeerde ik ergens in het uiterste noorden van Limburg, een onterecht vergeten uithoek van ons land. Het was begin augustus, een periode die ik de 'hoogzomerstilte' noem. De Gierzwaluwen zijn al weg. Vogelgezing hoor je nauwelijks meer, hoogstens een aarzelend rollertje van een Roodborstje of wat bedelend gepiep van jonge vogels. Ik maakte met m'n partner een avondwandeling in het bos, op zoek naar een Nachtzwaluw. Het ruikt overal heerlijk naar kamperfoelie. Midden in het bos zien we drie geparkeerde auto's, één met een plakker van de 'Stichting behoud natuur en leefmilieu'.

In de middag had ik al een ander veeg voorteken waargenomen. Ik zat toen een halfuurtje rustig bij een helder ven naar Dodaarsjes te kijken die hun jongen voerden. Plotseling kwamen er wat Wilde Eenden tussen de biezen vandaan zwemmen en vloog er een Zomertaling op. Weg waren de Dodaarsjes. Er liep een manspersoon met een grote jutezak langs de oever op plaatsen waar gewone stervelingen niet mogen komen. Het ven is natuurreservaat volgens een SBB-bord. Er werd kwistig met mais en ander graan uit die zak gestrooid. Dat vond ik verdacht, een volwassen vent die midden in de zomer de eendjes komt voeren in een natuurreservaat.

Nu staan we in de buurt van een ander bosven, het was nog steeds doodstil in het

bos. Vermoedelijk 'spreken' de leefmilieu-beheerders het wild aan? Net als ik dat wil zeggen, wordt de stilte aan flarden geschoten. De knal davert lang na tussen de bomen, er volgen nog een paar schoten. Daarna weer een stilte die onheilspellend aanvoelt. We lopen langs het bosven als er een troepje eenden aan komt vliegen. Ze maken aanstalten om te landen. Ik klap in m'n handen, weg wezen jongens! Vijf minuten later, even verder op het pad,

springt een man, zonder geweer maar met een kaart in zijn hand uit de bosjes. 'Halt, ik ben van de politie!' Mijn metgezel, indachtig misdaadromans over Grijpstra en De Gier, die altijd bluffen met Arnrobankpasjes, vraagt koeltjes 'Laat u die kaart eens wat beter zien'. Jawel: onbezoldigd controleur Jacht- en Vogelwet (of iets dergelijks). Het komt er nu duidelijk minder ferm en beschuldigend uit als aanvankelijk bedoeld: 'Waarom klapte u in uw handen?' 'Om die eendjes te waarschuwen voor hun leven.' Hij kijkt me aarzelend aan. 'Wat hier gebeurt is legaal. Ik houd hier toezicht op de eendenjacht, die is vanaf 24 juli geopend.' 'Jazeker, alleen op Wilde Eenden dan, niet op talingen.' 'Die zitten hier niet'.

De man besluit om deze confrontatie verder tot een minimum te beperken. Hij wenst ons beleefd een prettige wandeling verder en duikt het struikgewas langs het ven weer in. Daar klinkt zacht gemopper en nerveus gehijg van een hond.

Tot aan het moment waarop complete duisternis invalt (hoe onderscheid je in vrede naam in de schemering verschillende soorten eenden in eclipskleed?), klinkt tot ver in de omtrek het geknal van schoten hagel. Kampeerders, die zich braaf aan een hele waslijst van voorschriften houden om zelf en anderen rustig van de natuur te laten genieten, worden zo geconfronteerd met het ware gezicht van deze biotoopbeheerders: eendjes voeren, verstoptertje spelen, doodschieten. Bescherming van het leefmilieu? Loodvergiftiging, geluidsoverlast en waterverontreiniging! Navraag bij Staatsbosbeheer leerde ons overigens dat het bij voeren in het Natuurreservaat niet bij het beheer hoorde. Het was een duidelijke, vaker geconstateerde overtreding.

HdN

CURSUS FAUNABEHEER SUCCEESVOL

Henrik de Nie

Eind 1985 gingen Reinier Akkermans en Wiep Jansen, toen nog redacteur van Argus respectievelijk voorzitter van de SKF, met de Leidse Onderwijs instellingen (LOI) in zee om een cursus faunabeheer te maken. De cursus zou een wetenschappelijk verantwoorde basiskennis moeten geven aan mensen die meer willen weten over onze wilde fauna. Bescherming, beheer en wetgeving zouden in deze cursus ruim de aandacht moeten krijgen.

Er werd een team van deskundigen op het gebied van ecologie, fauna wetgeving, zoogdieren, vogels en onderwaterleven gevormd dat lessen gingen schrijven. Na drie jaar voorbereiding ging de cursus van start (eind 1988). Op dit moment wordt bij door een paar honderd mensen, overal verspreid in het land, gevolgd. Afgelopen zomer werd op 23 juni de eerste excursie voor de LOI-cursisten georganiseerd. Deze werd gehouden in de Biesbos. Omdat dit een schriftelijke cursus is, bestond er voor die tijd nog geen enkel persoonlijk contact tussen de deelnemers onderling en tussen hen en de docenten.

Ik wist niet dat er zoveel muizen in Nederland zijn!

De cursisten vormen een bont gezelschap.

Er zijn er die het louter als hobby doen. Vaak zijn zij al intensief bezig met natuurstudie en beschouwen ze deze cursus als uitbreiding en verbreding van hun ecologische kennis. Verder zijn er deelnemers die al in hun beroep als terreinbeheerder met faunabeheer te maken hebben. Een aantal cursisten wil

KORT NIEUWS

LOI-cursisten in de Biesbosch. Foto: Henrik de Nie.

graag via deze cursus een baan in het faunabeheer. In hoeverre dat zal lukken hangt natuurlijk heel sterk af van de overige opleidingen die men heeft. Deze cursus is geen garantie voor werk.

De reacties op deze cursus waren overwegend positief. Soms verbazing. 'Zijn er echt zoveel muizen in Nederland?'. Of: 'Als ik nu een natuurfilm op TV zie denk ik vaak, verrek dat staat ook in de vorige les'. Natuurlijk ook kritiek. Sommige cursisten konden het commentaar van hun docenten niet lezen door het slechte handschrift. Ook waren er mensen die de vragen bij de lessen lastig of onduidelijk vonden.

Jacht en faunabescherming

De cursus is meer dan een optelsom van dierenecologie en terreinbeheer. Beheer wil zeggen dat men keuzes maakt. Soms moet gekozen worden tussen behoud van vegetatie of behoud van bepaalde dieren, soms tussen twee diersoorten (vossen/lepelaars!). Daarom moet ook gekozen worden tussen het morele principe: dood geen dier als het niet noodzakelijk voor het beheer is en anderzijds: doden in de natuur mag, mits dit vakkundig en volgens de regels geschiedt een legitiem principe want in de Jacht- en Visserijwet vastgelegd, of we dit nou leuk vinden of niet). Beide opties komen in de cursus uitgebreid aan bod, maar de auteurs kozen waar mogelijk alleen voor ingrijpen waar dit noodzakelijk en ecologisch verantwoord is. Het zal u niet verbazen dat in jagerskringen het ontbreken van propaganda voor plezierjacht en sportvisserij is geïnterpreteerd als 'anti-jacht'. Gelukkig dachten veel cursisten die ik op die vrijdag sprak daar anders over.'

De cursus bestaat uit 52 lessen over bijna alle gewervelde dieren uit onze wilde fauna inclusief de 'exoten') en over ecologie, beheer, jacht, visserij en natuur- en landschapsbescherming.

Verdere inlichtingen: LOI, Leidsedreef 2, 2352 BA Leiderdorp. Tel.: 71451887.

Roofvogeljacht neemt toe

De illegale roofvogeljacht in het Noorden van ons land neemt nog steeds toe. Vooral in Drente is sprake van een groot aantal vergiftigingsgevallen. Volgens de Werkgroep roofvogels Noord- en Oost-Nederland werden er in 1988 in totaal 131 Haviken, Buizerden, Bruine Kiekendieven en Rode Vrouwen moedwillig omgebracht, enkele tientallen meer dan in het jaar ervoor. De daders? Die worden vrijwel nooit betrapt. Volgens secretaris Quist van de Werkgroep zullen het vooral jagers en jachtopzichters zijn. Die beschouwen roofvogels nog steeds als concurrenten. De KNJV wil ondertussen niets met die

Regio Nieuws

stroperij te maken hebben. Met de rehabilitatie van roofvogels, het enige wat zal helpen bij het voorkomen van deze wetsovertredingen, wil de KNJV echter nog veel minder te maken hebben. Maakt dat ze in feite niet toch medeschuldig?

ELECTRICITEITSFABRIEK ALS VANGTUIG VOOR BEROEPSVISSER

Met de Bergumermeercentrale is het goed Paling vangen. Foto: Henrik deNie.

Na heftige politieke discussies over het milieueffect, en aanvankelijk tegen de wil van de gemeenteraad Tietjerksteradeel, is er in het begin van de zeventig jaren een elektriciteitscentrale gebouwd aan het Bergumermeer in Friesland. Met het milieueffect blijkt het gelukkig mee te vallen. De temperatuur van het buiten water wordt er nooit hoger dan dertig graden. De enige echte slachtoffers zijn de vissen, vooral jonge vis. Iedere zomer sterven duizenden vissen massaal op draaiende zeven door het aanzuigen van enorme hoeveelheden koelwater. Om de schade aan de visstand te verminderen zijnvoorzieningen gemaakt om de overleving te vergroten en om de vis vlot af te voeren via een speciaal 'riool'. Prachtig, zou je zo zeggen. De elektriciteitsmaatschappij kent haar verantwoordelijkheid en investeert in schadebeperkende maatregelen. Maar wat is nu de praktijk? Een beroepsvisser

krijgt van de centrale het recht om vlak achter het riool dat sinds kort op streng verboden gebied van de centrale uitkomt zijn fuiken te zetten. Dus de vis die de zeven overleeft, komt alsnog bedrogen uit! Dit is het gevolg van een heren akkoord tussen de visser, een visserkundig ambtenaar en de directie. Dankzij druk van het personeel van de centrale waarbij de SKF een bescheiden rol speelde is bedongen dat de visser zijn netwerk zodanig plaatst dat kleine beschermde vissoorten zoals de Kleine Modderkruiper, die de zeven overleefd hebben, de vrijheid tegemoet kunnen zwemmen.

Het personeel is er echter niet gerust op dat deze regeling goed werkt. Door de enorme waterverplaatsing slaat het netwerk van de visser soms praktisch dicht en dan hebben ook kleine vissen geen enkele overlevingskans meer. De paling blijft zonder meer de klos. Paling trekt in het najaar met de stroom mee richting Sargassoze. Veel paling

uit de Friese meren komt in het koelcircuit omdat de centrale aan een belangrijk afvoerkanaal van het merengebied staat. Voorzeningen van de centrale die het de paling mogelijk maakt zijn tocht te volbrengen, zijn echter tevergeefs. Het recht op de uitmoordvisserij op deze soort ligt nu eenmaal onaantastbaar in onze cultuur en wetgeving verankerd, daar kan ook de centrale niks aan veranderen. Er is niemand in Nederland die zich hier druk over maakt, erger nog: in de Leeuwarder Courant moppert de hengelsport- medewerker op landen als Portugal en Spanje omdat zij grote hoeveelheden jonge palinkjes (glasaal) vangen voor consumptie. Nederland let op uw zaak! Jazeker, jonge palinkjes vangen, die de Nederlander nog lang niet de moeite van het roken waard vindt, dat is foei en bah! Listig voorkomen dat deze dieren überhaupt aan voortplanting toekomen heet 'rationele bevissing'.

Fret slaat toe op Texel

Foto: Pieter Eibers

De Lepelaars kolonie die zich in de Muy op Texel ophoudt, heeft een zware zomer achter de mg. Onder de jonge lepelaars heeft een slachting plaatsgevonden. In tegenstelling tot soortgelijke gebeurtenissen in het Zwanewater en het Naardermeer haalde dit bericht nauwelijks de kranten. Maar de dader was dan ook geen Vos, maar een ontsnapte Fret. Fretten worden op Texel gebruikt voor de konijnenjacht. Verzoeken van plaatselijke milieugroepen om het fretteren op het eiland te verbieden, werden gepareerd door de wildbeheereenheid, die beweren dat het fretteren nodig is om de schade, die konijnen aan de helm veroorzaken, te bestrijden. Verder deed men de slachtpartij af als een Incident. Een merkwaardige zaak. Eet een Vos Lepelaars op, dan is de wereld te klein, de kranten staan vol, het jagersblad roept op tot niets ontziende heksenjacht op het gruwelijke roofdier. Doet een door toedoen van jagers ontsnapte Fret precies hetzelfde, dan betreft het een onbetekend incident waaraan natuurlijk geen enkele conclusie moet worden verbonden. Nog afgezien van de vraag of fretteren op Texel überhaupt

ARGUS

INTERNATIONAL

De wilde zalm in Noorwegen bedreigd

Meer dan een miljoen zalmen zijn de afgelopen winter ontsnapt uit kwekerijen langs de Noorse kust. Dit kan een ernstige bedreiging voor de wilde zalm vormen. Noorwegen is namelijk één van de weinige landen ter wereld waar een relatief belangrijke populatie wilde zalm voorkomt en men dient te bedenken dat iedere rivier zijn eigen type zalm heeft. Een sterke integratie van kweekzalmen zou kunnen leiden tot een verandering van de genetische eigenschappen van de wilde soorten die aldus op het tijdstip van reproductie de weg naar hun rivier van oorsprong niet meer zouden kunnen vinden. Binnenkort worden overigens maatregelen van kracht die de regering

heeft genomen om de vangsten te beperken. Zo zal het in de toekomst niet meer geoorloofd zijn om meer dan 1 tot 12 ton zalm te vangen, in plaats van de 15 ton die nu jaarlijks wordt binnengebracht. Volgens sommige specialisten gaan deze maatregelen niet ver genoeg. De populaties wilde zalm, gedecimeerd door overbevissing maar ook door ziektes en de zure regen, zouden zich alleen dan kunnen herstellen als iedere vorm van bevissing voor minimaal drie jaar zou worden stopgezet.

Bron: Naturopa, no 89-3.

Effecten van verzuring op watervogels

De onderzoekers Desgranges en Houde bestudeerden de effecten van omgevingsfactoren als zuurgraad van het water, plantengroei en bodemsamenstelling op water- en moerasvogelgemeenschappen in Canada. Daartoe werden de vogelsoort samenstellingen en omgevingsfactoren van 146 meren in de omgeving van Quebec (Canada) geteld en gemeten. Dat leverde een enorme berg resultaten op. In meren met een zuurgraad beneden de 4 bleken aanzienlijk minder soorten watervogels voor te komen dan in minder zure meren. Zo kwamen in minder zure meren op de taiga gemiddeld 11 soorten water- en moerasvogels voor, terwijl er in zure meren nog maar twee voorkwamen: de Canadese gans en de Middelste

Zaagbek. Naast zuurgraad waren ook de productiviteit van de plantaardige organismen en de structuur van de watervegetatie van grote invloed op de samenstelling van de vogelpopulatie. Waadvogels en zwemeenden prefereerden productieve meren. Duikeenden daarentegen hielden vooral van minder productieve meren. Daarvan is het water helderder, wat voor deze oogjagers zeer handig is. Verder speelt de geringe voedselconcurrentie, die de eenden in deze meren van vissen ondervinden (vis zit er gewoon weinig) ook een rol.

RD

Bron: Desgranges, J.L. & B.Houde (1989): Effects of acidity and other environmental parameters on the distribution of lacustrine birds in Quebec. Paper nr.67, Canadian Wildlife service.

wel te verdedigen is, blijkt uit dit alles de selectieve verontwaardiging over de Vos. Slachtingen in Lepelaarskolonies zijn opeens veel minder erg als er geen Vossen aan te pas komen. Dat het jagersblad zo bezig is, akkoord, we verwachten niet anders. Maar dat een flink deel van de Nederlandse pers onbekommerd met de schietlustigen meeschrijft, dat geeft toch te denken.

Harm Niesen

voor... of tegen?

Uit argumenten van jagers zelf blijkt soms nog extra hoe discutabel en in veel gevallen afkeurenswaardig de jacht is. In de Nederlandse jager van 2 februari 1989 stelde een schrijver: 'Niemand kan er op zichzelf bezwaar tegen maken dat een jonge man tracht carrière te maken, toch een substituut voor jacht.' Doel van

deze schrijver is ongetwijfeld aan te geven dat jacht een volledig normale bezigheid is die door iedereen geaccepteerd zou kunnen en moeten worden. Hij vindt dat er slechts discussie mogelijk is over de wijze waarop jacht wordt beoefend. Zijn stelling is echter op de eerste plaats sexistisch, aangezien er van wordt uitgegaan dat zowel jacht als het maken van carrière uitsluitend een mannen aangelegenheid is. Maar het is de vraag of wij vrouwen ons hierdoor gekwetst zouden moeten voelen!

Immers, carrière maken is naar mijn mening in evenveel gevallen afkeurenswaardig als jacht dat is. Onder de slechte vorm van carrière maken versta ik het zichzelf ten koste van anderen omhoog werken. Overal om ons heen zien we de gevolgen van dit ongelimiteerde en niets ontziende streven naar een hogere positie. Het is deze vorm die leidt tot zaken als stress, overspannenheid en agressie. Het verbeteren van de eigen positie zodanig dat anderen niet worden benadeeld is ook mogelijk, en dan wel aanvaardbaar. Net zoals jacht in uitzonderingsgevallen geaccepteerd kan worden. Het gaat hierbij dan om beheersjacht waardoor onaanvaardbare schade wordt voorkomen die niet op andere wijze op te lossen is.

Uit dit alles blijkt dat in weerwil van de schrijver zijn stelling eerder tegen jacht dan ervoor pleit.

Pauline de Jong

Vlinderonderzoekers gevraagd

Het blauwtje *Lysandra coridon*. Komt hij nog voor in Limburg? En zo ja, hoeveel? Foto: Mike Weston

Na zeven jaar inventariserend onderzoek, dat uiteindelijk dit jaar leidde tot de publicatie van een Vlinderatlas, zet de Vlinderstichting het werk op een andere manier voort. Er wordt een monitoringprogramma opgezet, waarbij op vaste routes meerdere malen per jaar geteld wordt. Verder wordt speciale aandacht

gegeven aan wat zeldzamere vlindersoorten en gaat men onderzoek doen naar de vlinderfauna van kleine landschapselementen. Kortom: genoeg te doen in de komende vier jaar. Vrijwilligers die mee willen doen, zijn van harte welkom. Ervaring met vlinders is meegenomen, maar zeker niet vereist. Aanmeldingen naar: coördinatie dagvlinderonderzoek, postbus 56,67 AM Wageningen, telefoon 837-24224. Weer eens wat anders dan die eeuwige vogeltjes!

EINDREDACTEUR GEZOCHT

In verband met het vertrek van de huidige eindredacteur van Argus is het bestuur van de Stichting Kritisch Faunabeheer op zoek naar iemand, die zijn taken op korte termijn kan overnemen.

Deze taken omvatten:

- Het coördineren van het werk van de Argus-redactie
- Het onderhouden van contacten met auteurs, fotografen, drukker, bestuur van SKF en aanverwante organisaties
- Het persklaar maken van de kopij voor Argus

Hiervoor is iemand nodig die:

- Over (veld)biologische kennis beschikt
- Over goede contactuele eigenschappen en een goede schrijfvaardigheid beschikt
- Bereid is tegen een onkostenvergoeding een flinke hoeveelheid tijd in een tijdschrift te steken

Wat het laatste punt betreft: de SKF is een organisatie die geheel draait op vrijwilligers. De nieuwe eindredacteur kan dan ook, net als zijn voorgangers, geen salaris worden aangeboden. Hij/zij zal het moeten doen met een onkostenvergoeding én met de kans, ruime ervaring op te doen met zaken als redigeren, het werken op een Personal Computer, en alles wat bij het maken van een tijdschrift nodig is. Verder is er alle mogelijkheid om door middel van het aflopen van congressen, het lezen van ter beschikking gestelde vakbladen en vooral contacten met mensen en organisaties, de eigen kennis van het faunabeheer in Nederland en de mensen die daarmee bezig zijn te vergroten.

Kandidaten die er wel voor voelen om een alleraardigste maar omvangrijke vrijwilligersklus op zich te nemen, worden verzocht schriftelijk contact op te nemen, met vermelding van enige persoonlijke gegevens, met het bestuur van de SKF, Postbus 76, 1243 ZH 's-Graveland. Het bestuur neemt dan weer contact met u op.

KOUSBROEK SLAAT TOE

In het NRC/Handelsblad van zaterdag 28 juli jongstleden stond een vlamvend betoog tegen jacht van Rudy Kousbroek, dat ik graag nog even onder de aandacht wil brengen. Hij schrijft dat je een 'machtige, bijna respect afdwingende bêtise' tegemoet komt als je een tijdschrift als De (Nederlandse) Jager ter hand neemt. Hoewel niet geheel origineel, maar wel zoals altijd effectief begint Kousbroek met het toepassen van de jagersretoriek over beschermen, evenwicht bewaren en afschieten op het groene gilde zelf. Kousbroek vraagt zich af of de schrijverij van jagers (meestal onder pseudoniem) wordt verricht 'door een soort vijfde kolonne met de bedoeling jagers onsterfelijk belachelijk te maken.' Je hoeft maar zonder iets te veranderen uit hun blad te citeren. Dan blijkt dat ze zich echt de heren der schepping voelen die naast god zelf het evenwicht in de natuur herstellen. Vrouwen zijn er om hen nederig te bedienen en om hen als ze vermoeid door de jacht zijn, aan hun gerief te helpen. Aan het slot van zijn stuk maakt Kousbroek zijn aanstaande tegenstanders nog even duidelijk dat hij niet behoort tot de groep van principiële, vegetarisch ingestelde tegenstanders van schietwapens, maar zelf graag een wapen ter hand neemt. Maar schieten op dieren met smoesjes over beheerstaak en evenwicht in de natuur? 'Ame hoela: moordlust'.

HdN

Een aantrekkelijke buit bemachtigen

De Wintertaling, één van de elf soorten van Vogelbescherming. Foto: Pieter Eibers

Ruim 13 Nederlandse gemeenten hebben de jacht op de inmiddels beroemde Elf vogelsoorten van Vogelbescherming gesloten. Ondanks dit duidelijke signaal is minister Braks niet bereid het staken van de jacht op deze vogels op nationaal niveau te bevorderen. Waarom niet? De minister noemt twee redenen. Ten eerste: het bemachtigen van een aantrekkelijke

buit door de jagersmannen. Ten tweede: de populaties van de betreffende soorten in Nederland zijn de laatste jaren stabiel of gaan zelfs licht vooruit. Daarom wil hij de jachtwet, die volgens hem strenge eisen stelt aan de uitoefening van de jacht, niet veranderen.

De Nederlandse Jagersvereniging kan zich prima vinden in de woorden van Braks. Woordvoerder Van Doorn: 'wij hebben hier in Nederland een uitstekende jachtwet, waar wij ons als KNJV strikt aan houden'. Die tevredenheid over de jachtwet leeft niet bij natuurbeschermingsorganisaties als Vogelbescherming, Natuurmonumenten (zie ook Argus 89/2) en de SKF, en dus ook niet bij een fors aantal Nederlandse gemeenten. Tezamen hebben de genoemde organisaties een veelvoud van het aantal leden van de KNJV. Toch wenst de minister hun onvrede naast zich neer te leggen vanwege de wenselijkheid een aantrekkelijke buit te bemachtigen. Nu moet je zielige minderheden in de samenleving natuurlijk in bescherming nemen, maar Braks gaat wel erg ver bij het afschermen van de buitbemachtigers...

TEGENGAS!

In de afgelopen zomer is het bepaald niet rustiger geworden rondom de Vos. Ondanks onderzoek in de duinen, waaruit bleek dat de zaken die de Vos verweten worden (uitroeien bodembroeders, ongebreidelde verspreiding, roven kippen en eenden, verspreiding hondsdolheid) grotendeels op jagerslatijn en niet op de werkelijke situatie gebaseerd zijn, ging de hetze in de pers vrolijk door. De SKF besloot daarom tegengas te gaan geven. De vossenskundige G.A. van Oort, schrijver van de spectrum-uitgave de Vos, stelde een uitgebreide brief op, die vervolgens aan een aantal gemeenten en de pers werd verstuurd. De brief bevat een opsomming van de zo langzamerhand over de Vos bekende feiten: het aantal vossen in een gebied wordt bepaald door het biotoop, ze verbreiden zich niet ongebreideld, ze roeien geen fazanten, wulpen en konijnen uit, ze doen aan zelfregulatie, afschot leidt slechts tot verschuivingen en meer zwervende dieren en bevordert zo juist de verspreiding van hondsdolheid. De brief eindigt met het verzoek aan de gemeenten, hun jachtbeleid te toetsen aan de huidige wetenschappelijke inzichten. De brief heeft geleid tot flinke aandacht in de regionale pers en op de radio. Ook van een aantal gemeenten werden positieve reacties ontvangen. Hopelijk draagt deze actie bij tot een wat meer objectieve berichtgeving over de Vos en andere natuurlijke predatoren. Voor informatie over deze brief of de bestelling van exemplaren ervan, kunt u zich wenden tot het secretariaat van de SKF, Postbus 76, 1243 ZH 's-Graveland. Zie ook Argus 89/1, pagina 5-7.

BEHEERSPLAN VOOR OTTERS

Begin dit jaar werden we opgeschrikt door berichten dat de otter 'wetenschappelijk gezien' uitgestorven is in Nederland, dat wil zeggen dat de kans op een populatie die zichzelf in stand kan houden verkeken is. Oorzaken van deze ellende zijn de slechte waterkwaliteit (PCB's!) en het verdwijnen van goede otterbiotopen. Het verbeteren of herstellen van die biotopen heeft natuurlijk niet zoveel zin als de waterkwaliteit niet wordt verbeterd. Maar je kunt het één doen en het ander niet laten. Zeker in potentieel goede ottergebieden zou door biooelopverbetering veel goeds voor otters gedaan kunnen worden.

De Kop van Noord-Holland is zo'n gebied. Dat was voor de Otterwerkgroep Noord-Holland een reden om voor het ruilverkavelingsgebied Schagerkogge een beheersplan op te stellen 'als aanzet tot een ecologische infrastructuur in Noord-Holland voor de levensgemeenschap van het zoetwatermilieu met als indicatorsoort de otter'. Een mond vol, die echter duidelijk maakt dat het de werkgroep niet alleen om de otter gaat, maar om de hele levensgemeenschap waar deze viseter deel van uitmaakt. De Schagerkogge staat op het punt te worden verkaveld, en dat zou een mooie gelegenheid kunnen zijn bij de herinrichting van het landschap met de otter en zijn milieu rekening te houden. Een andere reden om voor dit gebied te kiezen is, dat het op een kruispunt ligt van waterwegen die de zes plekken in de Kop van Noord-Holland verbinden, waar in de jaren tachtig nog otters zijn vastgesteld. Kerngedachte daarbij was een 'ecologische infrastructuur' te scheppen van waterwegen waarlangs otters zich kunnen verplaatsen en voortplanten. Als kleine populaties van zeldzame soorten geïsoleerd leven in kleine afzonderlijke gebiedjes, kunnen ze niet samen een wat grotere populatie vormen met meer overlevingskansen. Het is dus noodzakelijk die kleine leefgebieden en de individuen die er leven, met elkaar te verbinden. Het belang van dit algemene ecologische principe dringt steeds meer door in kringen van natuurbeschermers. Voor de otter lijkt het van levensbelang.

Het grootste deel van het plan laat zien hoe langs de bestaande vaarten en kanalen met betrekkelijke eenvoudige middelen passages en rustplaatsen voor otters gecreëerd kunnen worden. Het gaat er steeds om voldoende dekking in de vorm van dichte oevervegetaties te laten ontstaan en de schuwe dieren van voldoende rust te verzekeren. Daarbij is het van belang dat de otters via zacht glooiende taluds makkelijk in en uit het water kunnen komen. Bij steile

beschoeiingen kunnen speciale voorzieningen worden getroffen. Van plek tot plek geeft het plan concrete aanwijzingen voor biooelopverbeteringen, waar de uitvoerende instanties hun voordeel mee zouden kunnen doen. Hopelijk gebeurt dat ook.

Het blijft natuurlijk de vraag of er na uitvoering van zo'n plan nog voldoende otters over zullen zijn om weer tot een levensvatbare populatie uit te kunnen groeien. Zo niet, dan zou uitzetten wellicht verantwoord kunnen zijn, natuurlijk op voorwaarde dat de waterkwaliteit (en met name gelet op de aanwezigheid van PCB's) verbeterd.

WR

Armemieke Bergeld (1989). Milieu en otter. Uitgave van Otterwerkgroep Noord-Holland en Stichting Otterstation Nederland.

DUINEN IN BEWEGING

De Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee organiseert in samenwerking met Stichting Duinbehoud een symposium over het duinbeheer in het Waddengebied.

vrijdag 10 november 1989
10.30 uur in de Harmonie te Leeuwarden
(5 minuten van het station)

Doel van de dag is discussie te voeren over de mogelijkheden van een meer dynamisch duinbeheer. De dag zal interessant zijn voor alle Wadden(kust) liefhebbers.

Aanmelden door f 10,- over te maken op giro nr. 17.26.195 t.n.v. Waddenvereniging onder vermelding van 'Duinsymposium'.

op de zelfde lijn

Oprichting EUDC

EUDC: betere coördinatie van de duinbescherming. Foto: Rinus de Wind

De natuurbescherming langs de Europese kust heeft een nieuwe impuls gekregen door de recente oprichting van de EUDC (European Union for Dune conservation and Coastal management). Tijdens het 2e Europese duincongres in Sevilla (maart jl.) is de EUDC-Raad gekozen en is een beleidsplan aangenomen.

De EUDC is van plan bescherming en herstel van kustduinen en verwante gebieden te bevorderen, waarbij in het bijzonder aan niet-rotskusten wordt gedacht. Maar indien nodig kan de EUDC zijn werkterrein uitbreiden tot kustgebieden in het algemeen.

Voor de periode 1989-1991 zijn de volgende activiteiten gepland:

- veeninventarisatie van de Europese kustduingebieden
- een Europees beschermingsprogramma voor duinen en kustgebieden, met bijzondere aandacht voor Portugal, Spanje en Ierland
- aandacht voor de rol van het toerisme in kustgebieden
- excursies en publikaties over kustbeheer
- een derde congres in Galway (Ierland), in mei 1991.

EUDC-leden kunnen privépersonen en organisaties zijn. Zij ontvangen een nieuwsbrief over duinbehoud, beheer en onderzoek (EURODUNES), korting op EUDC-publikaties, en zij kunnen deelnemen aan excursies en workshops. De EUDC-kontributie voor 1989 bedraagt f 25,- (voor particulieren), hetgeen kan worden overgemaakt op giro 1025914 t.n.v. EUDC/Duinbehoud, Leiden o.v.v. 'Nieuw lid EUDC'. Instellingen en organisaties kunnen verzoeken om toelating als lid en betalen dan 150,- per jaar.

Voor alle verdere informatie kunt u contact opnemen met het EUDC-sekretariaat, Postbus 11059, 2301 EB Leiden, tel. 071-131800.

DE VELDBIOLOGEN SLAAN TOE

Je zou het bijna vergeten in deze tijd, waarin genetici, biotechnologen en beleidsbiologen de dienst uitmaken, maar er zijn nog wel degelijk echte prikkebenen. Veldbiologen dus, die op tijdstippen dat een normaal mens fijn in bed ligt, of voor de televisie of achter zijn bureau zit, buiten rondhobbelen met kilo's aan zakboekjes en al dan niet futuristische apparatuur. Ze worden wat meewarig bekeken door hun collega-biologen in de laboratoria en de kantoren, en hebben vaak de grootste moeite om het geld voor hun onderzoekingen bij elkaar te sprokkelen. Misschien is die meewarigheid er wel de oorzaak van, dat je niet veel hoort van hun onderzoekingen. De resultaten van zeven jaar ploeteren worden vastgelegd in een paar artikelen en een alleen voor vakmensen leesbaar proefschrift, en dat is het dan wel.

Daarom is het initiatief van Jan Desmet, redacteur van grasduinen, om een aantal veldbiologen te laten schrijven over hun favoriete beestje, zondermeer prijzenswaardig. Het heeft een fraai boekwerk opgeleverd. 'Onze kijk op dieren is gekruid door fabels, jagerslatijn en vertelsels uit grootmoeders tijd,' schrijft Desmet in de inleiding. 'Enkele mensen weten beter!'

Die enkelen beschrijven in het boek 'dierenlevens' de dagindeling en het jaarritme, want die zaken staan centraal, van 22 diersoorten. Bekende (haas, edelhert, blauwe reiger) en wat minder bekende (oranje zandoogje, zwarte heidelibel). Fraaie foto's met soms verstilde Vlaams-Nederlandse onderschriften (van dichtbij lijkt een rode bosmier op een futuristisch bouwwerkje) zorgen voor de illustratie. Dertig auteurs in één boek: dat geeft verschillende schrijfstijlen en bijdragen van wisselende kwaliteit. Zo is de ene auteur wat al te voorzichtig met zijn conclusies 'soms kruipen tot 5 adders in hetzelfde hol, reden waarom wij vermoedden dat adders gezamenlijk de winter doorbrengen' terwijl de andere juist nogal stellige beweringen op de lezer loslaat ('in onze streken zijn de herten schuw gemaakt door de jacht en de recreatie'). In het ene hoofdstukje

wordt de lezer bedolven onder de cijfers, terwijl andere stukjes wat karig zijn. Zo wordt bijvoorbeeld in de bijdrage over het bierpje slechts gemeld, dat dit plaatsgebonden levende visje van het stromende water muggelarven eet, zich ophoudt onder dichte sterrekroos begroeiingen en vooral in de eerste uren van de nacht actief is. Door die onderlinge verschillen is Dierenlevens geen echt leesboek. Meer een boek om wat meer te weten te komen van het leven van alledaagse dieren. En in elk geval een boek dat de inspanningen van een leertje enthousiastelingen onder de aandacht van een groot publiek brengt. Wie weet levert dat nog gunstige resultaten op bij het aanvragen van subsidies voor veldbiologisch onderzoek. En dat zou mooi zijn, want eigenlijk zijn veldbiologen toch de enige échte biologen. Remco Daalder

Dierenlevens, onder redactie van Jan Desmet. Uitgeverij Lannoo, Tiel België. 128 pp. Belgische prijs 795 frank; Nederlandse rond de veertig gulden.

Als een vis in het water

Op 1 November 1985 vond in Amsterdam het symposium 'Als een vis in het water' plaats. Ruim drie jaar later werden de voordrachten, die toen werden gehouden, gebundeld en door de PUDOC uitgegeven. Een handzaam boekwerkje is het resultaat. Volgens het voorwoord geeft het een goede indruk van de voortgang van onze kennis over vissen in relatie tot hun omgeving. Dat geloof ik graag, ik hoop alleen dat er in de afgelopen drie jaar dan niet al teveel is onderzocht. In een elftal hoofdstukken wordt ingegaan op algemeen biologische gegevens als het waarnemingsvermogen en de milieu-afhankelijkheid van vissen, het bewegen onder water, het vangen van prooien, het metabolisme, maar ook op meer toegepaste zaken: visstand beheer, zeevisserij, visteelt. Een hele hoop interessante gegevens zijn samengebracht. Om maar eens wat te noemen: nooit geweten dat de Lodde, een visje dat voornamelijk schijnt te dienen als voedsel voor de kabeljauw, met de wetenschappelijke naam *Mallotus* door het leven moet. Voor het lezen van dit nuttige boekwerkje wordt enige biologische voorkennis aanbevolen.

Een brokje oude cultuur

In de zeventiende eeuw, Vondels tijd, werden politieke conflicten dikwijls met pamfletten uitgevochten. Niet zo vreemd natuurlijk in een tijd waarin de media waar we dat tegenwoordig mee doen, eenvoudig nog niet bestonden. Het was toen ook niet ongebruikelijk om andermans pamfletten voor het eigen doel te persifleren of er reacties op te publiceren. Uiteraard geschiedde dat allemaal in het geheim. Er was censuur op alles wat gedrukt werd en publikatie van afwijkende meningen werd niet getolereerd of bot afgestraft.

Vondel mag dan vooral bekend zijn om zijn grote toneelwerken, als hekeldichter liet hij zich ook bepaald niet onbetuigd. Om de hierboven genoemde redenen heeft hij tijdens zijn leven maar weinig hekeldichten toegegeven dat ze van zijn hand waren, en dan nog alleen van die exemplaren die al lang niet meer actueel waren. Het afgedrukte hekeldicht is misschien wat moeilijk van

taal, maar toch willen we het u niet onthouden. Een paar moeilijke woorden en uitdrukkingen worden aan het eind van dit stukje verklaard.

Aardig om te weten is wellicht, dat Tjibbe de voornaam is van de huidige secretaris-generaal van het Ministerie van Landbouw en Visserij, en dat de succesvolle opsporingsambtenaar Verkolf uit zijn functie verwijderd werd nadat hij op Schiphol een tiental slechtvalken in beslag had genomen die als smokkelwaar uit Mexico naar een Arabisch land onderweg waren. Goede internationale betrekkingen hebben tenslotte hun prijs. Ook is het goed in het achterhoofd te houden dat er in 1982, toen de natuurbescherming bij het Ministerie van CRM weggehaald werd en bij Landbouw ondergebracht, de afspraak is gemaakt dat zij binnen de Landbouw een eigen stem en een duidelijk profiel zou krijgen. Wat daarvan terechtgekomen is, behoeft

helaas weinig betoog. Vondels originele Boerencategismus is onder nummer Th.P. 3463 aanwezig in de collectie-Thijsius van de universiteitsbibliotheek te Leiden.

Verklaringen: mijn botheyt = mij (spot met uitdrukkingen als Uwe Hoogheid); mach = mag of kan; Natuurae = van de natuur; der staeten = van de staten of regering; daer af = daardoor, daarvan; verstoken = verborgen; wie siet haer dan voor menschen aen = wie ziet ze... die waent een beest voor mensch mach gaen = wie denkt dat een beest een mens is. sonder reden = redeloos, niet menselijk; ranchen = streken; der staeten staf = de staf van de staten, d.w.z. de macht; maeckmer = maakt men er; draf = varkensvoer; verbassen = aanblaffen; geapprobeert = toegelaten (bespottig van de censuur); scriptorij = kantoor.

WV

BOERENCATEGISMUS

Gesprek tusschen
Boer en Student.

B. Ick bid u, onderwijst mijn
botheyt.

Wat is het hoogte-punct van
sotheyt?

S. Dat Lant-bouw spelen
mach voor godtheyt

En malen met een Molen-steen
Door al Natuurae waerden
heen.

B. Sijn 'er dan niet de seggen:
Neen?

S. Ja, maer die hoortmen
liever swijgen

Eer at oom Tjibbe paerde-
vijgen

Dan sy gehoor noch souden
krijgen.

B. Der Staeten woort heeft
toch gewicht?

En hadmen daer af niet de
plicht

Natuer te geven aengezicht
En om haer stemme te doen
hooren?

S. Men hoorter liever Jagt-
docktooren

Die al dat leeft willen
vermooren.

B. En waer uyt blijkt die
sotheyt meer?

S. Men brack de Kolf van sijn
geweer

Om dat het doel trof keer op
keer

Nae dat het heyden-prinssche
valcken

Int lant verstoken deet
verschalcken.

Had toen dees esels hooren
balcken!

B. Wie siet haer dan voor
menschchen aen?

S. Die waent een beest voor
mensch mach gaen

Alst kan op achter pooten
staen.

S. t'Blijckt als sy sich ontslaen
van eeden

Geswoorden aen haer
overheden.

B. Dat dient als onkruyt
utgewiedt:

Ons salichmaecker leer dit niet,
Die 't volck gehoorsaemheuyt
gebiet.

Wie port haer aen tot sulcke
rancken?

S. De sotten van der Papen
bancken.

B. Tis tijt die boeven af te
dancken,

Sy grijpen na der staeten staf.

Best maecktmer verckens-
drijvers af

Gemest met spoeling en met
draf.

S. Tsou bracke Geert te byster
passen,

Peelboercken dat nu op
gewassen

Sijn erref-laeters wil
verbassen.

B. Al was t'ondanckbaer
kreng gestroopt,

Gebraden en met smout
gedroopt

'k Wedt sich geen hont om 't
aes verloopt.

Geapprobeert inde scriptorij
der groen-
poetsche Staeten-kamer.

